

Skånekustens kulturmiljöer

Färgglada fiskebodar i Simrishamn.

Natur och kulturmiljö
Paul Hansson & Anna Stureson

Titel:	Skånekustens kulturmiljöer
Utgiven av:	Länsstyrelsen i Skåne Län
Författare:	Paul Hansson & Anna Sturesson. Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne.
Beställningsadress:	Länsstyrelsen i Skåne Län Miljöenheten 205 15 MALMÖ Tfn: 040-25 20 00 lansstyrelsen@m.lst.se
Copyright:	Innehållet i denna rapport får gärna citeras eller refereras med uppgivande av källa.
Upplaga:	150 ex.
ISBN:	91-85363-20-0
Tryckt:	Länsstyrelsen i Skåne län
Omslagsbild:	Färgglada fiskebodar i Simrishamn

Förord

Skåne har en kust som bl.a. är rik på kulturhistoria och vacker natur. Författarna av denna rapport ger en intressant beskrivning av kustanknutna miljöer t.ex. fiskelägen, hamnmiljöer och industriområden och hur dessa miljöer är knutna till naturmiljön. Rapporten ger konkreta exempel på vilka kulturvärden som finns, om de har något skydd och vilka åtgärder som bör utföras för att säkerställa att de kulturhistoriska värdena bevaras.

Studien har utförts år 2002 av antikvarierna Paul Hansson och Anna Sturesson vid Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne på uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne län. Projektet har finansierats av Länsstyrelsen i Skåne län med medel inom arbetet med att regionalisera de femton nationella miljökvalitetsmålen. Rapporten riktar sig till handläggare vid kommuner och länsstyrelser men även till andra intresserade. Den kommer bl.a. att användas som underlagsmaterial vid arbetet med att ta fram en kommunvägledning till miljökvalitetsmålet "Hav i balans – levande kust och skärgård".

Rapportens innehåll återspeglar författarnas uppfattning och innebär inte något ställningstagande från Länsstyrelsen. Samtliga fotografier i rapporten är tagna av Paul Hansson och Anna Sturesson.

Malmö februari 2005

Samuel Hylander
Miljöavdelningen
Länsstyrelsen i Skåne län

Projektet har utförts i samarbete mellan Länsstyrelsen i Skåne län och Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne.

Innehållsförteckning

Skånekustens kulturmiljöer	9
Inledning	9
Del 1. Karakterisering av kustens kulturvärden	10
Fiskelägen	10
Fiskehamnar omvandlas	13
Stads- och industrihamnar	16
Fiske	23
Det småskaliga fisket	23
Ålfiske	25
Fritidshusområden	27
Historik	28
Sandskogen i Ystad	28
Skånes sydkust	29
Löderup	30
Rekreation	31
Kustnära gods	33
Det agrara kustlandskapet	34
Skånes försvarslinje	36
Icke bebyggda kuststräckor	38
Kustrelaterade byggnadsminnen	38
Del 2. Kulturvärdenas tillstånd, hantering, skydd samt förslag till åtgärder.	42
Fiskelägenas bebyggelse	42
Fiskelägenas hamnanläggningar	43
Fiskelägenas hamnbebyggelse	45
Stads- och industrihamnarnas bebyggelse	46
Fritidshusbebyggelse	47
Skånes försvarslinje	49
Fisket	50
Ålfisket	51
Övriga kustrelaterade kulturvärden	52
Litteratur och källor	54
Bilaga: Skånes hamnar listade efter olika typer.	55

Sammanfattning

Föreliggande rapport – Skånekustens kulturmiljöer – består av två delar, dels en karakterisering av kustens kulturmiljöer i del 1 dels en tillståndsbeskrivning för karaktärsdragen med vissa åtgärdsförslag i del 2. Karakteriseringen utgår från en helhetssyn på kustlandskapet och på miljömålet att kustens kulturarv kan bevaras och brukas. Det handlar således inte primärt om att välja ut särskilt värdefulla objekt eller miljöer.

I del 2 lämnar vi också förslag till åtgärder som gynnar ett tillvaratagande av den skånska kustens karaktärsdrag. Det skall emellertid inte ses som ett fullständigt handlingsprogram då ett sådant med nödvändighet är omöjligt att göra då frågorna är komplexa och föränderliga. Syftet med rapporten är därför mera att lyfta fram karaktärsdragen och belysa hur de förändras samt förhoppningsvis göra det eftersträvarsvårt att ta tillvara dessa. På så sätt uppmärksammas kustens karaktärsdrag och det blir naturligt att se till konsekvenserna för dessa i en rad olika frågor.

Kustens karaktärsdrag kan enkelt uttryckas som det som gör att ”det ser ut som Skåne”. Det är dessa karaktärsdrag som måste bevaras, brukas och utvecklas med kontinuitet om vi skall känna igen oss. Karaktärsdrag kan vara både faktiska och upplevda, och skillnaden dem emellan kan vara stor. Exempelvis uppfattas Ystad som en korsvirkesstad trots att det faktiska antalet korsvirkeshus är i klar minoritet i bebyggelsemassan. Ser vi till kustens kulturmiljöer finns en stor skillnad mellan faktiskt och upplevt när det gäller städernas industrihamnar. De utgör rent faktiskt omfattande områden, i Malmö ca en tredjedel av staden, men besöks och upplevs sällan. Detta leder till att de omfattande förändringar som industrihamnarna nu genomgår sker utan någon större diskussion om konsekvenserna för kulturmiljön.

De huvudsakliga karaktärsdragen för Skånekusten och deras tillstånd är:

- Fiskelägen, i Skåne finns ca 70 fiskelägen. Fiskelägenas byggnader är eftertraktade och betingar höga marknadsvärden. De tas ofta väl om hand av sina ägare och kommunerna har generellt en hög planaktivitet och bygglovhantering i dessa miljöer. Däremot är själva hamnarna och hamnbebyggelse i fiskelägena hotade då fisket får allt sämre förutsättningar.
- Småskaligt fiske, särskilt ålfiske. Sydkusten, d.v.s. Skåne och Blekinge, har ett småskaligt och kustnära fiske till skillnad från västkustens storskaliga havsfiske. Minskade fiskbestånd, skrotningsbidrag och gifter i havet är stora hot mot fisket och vi riskerar att få fiskelägen utan fiske och fiskare.
- Fritidshusområden och rekreationsanläggningar. Många vill bo vid havet och fritidshusområdena får ett allt större inslag av permanentboende. Ofta leder detta till förändringar i bebyggelsen som sällan sker med hänsyn till den befintliga karaktären.

- Försvarsanläggningar från olika tider, särskilt Per Albin-linjen. Stora delar av vårt försvar läggs ner och försvarsmakten frånhänder sig sina anläggningar.
- Det agrara kustlandskapet. I Skåne är landskapet ofta öppet och brukat ända ner till kustlinjen. Jordbruket rationaliseras vilket slår mot en del traditionella näringar. Just nu byggs och planeras för nya bebyggelseområden vid kusten.
- Gods och herrgårdar. En inte oväsentlig del av de skånska godsen ligger vid kusten och har utnyttjat havsutsikten i alléer och parker.
- Stads- och industrihamnar. Flertalet av de skånska städerna ligger vid kusten och har omfattande hamnområden, förändringstakten är hög, se ovan.

Skånekustens kulturmiljöer

Inledning

Regionmuseet/Landsantikvarien i Skåne har på uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne län utfört en utredning om kulturvärdena längs den skånska kusten. Projektet ingår i regionaliseringen av ett av de femton nationella miljökvalitetsmålen, *Hav i balans – levande kust och skärgård*, och har finansierats med de medel länsstyrelsen tilldelats för miljömålsarbetet. Med kulturvärden längs kusten avses sådana miljöer som på något sätt är relaterade till det kustnära läget. Det är inte alla bebyggelsemiljöer eller anläggningar som har en direkt koppling till havet så som exempelvis fiskelägena men de kan, på grund av den visuella kontakten med havet, ändå sägas utgöra kulturvärden i kustzonen. Det är i många fall främst den visuella kontakten med havet och inte det faktiska avståndet som är avgörande huruvida anläggningens kulturvärde är kustrelaterat.

Studiens syfte är att karakterisera Skånekustens kulturmiljöer och översiktligt beskriva tillstånd, hantering, skydd samt föreslå åtgärder för att kunna tillvarata de kustrelaterade kulturmiljöerna. Det är i stort sett endast sådana miljöer som traditionellt sett uppmärksammats inom kulturmiljövården i kulturmiljöprogram, bevarandeplaner eller som riksintressen som har något skydd idag. En stor del av den skånska kusten ingår i riksintresseområden för kulturmiljövården och ännu större delar av kusten utgör riksintressen för naturvård. Majoriteten av de riksintressanta kulturmiljöerna utmed kusten är slotts- och godsmiljöer. Sålunda är många av slotten vid kusten, däribland Krapperup, Kulla Gunnarstorp, Dybäck, Charlottenlund och Bjersjöholm, riksintressen. Även en stor del av fiskelägena och de äldre badorterna, bland annat Båstad, Viken, Barsebäck, Kivik och Vitemölla, täcks in av riksintresseområdena. Andra vanliga kategorier i dessa sammanhang är fornlämningsområden, äldre försvarsanläggningar och stadsmiljöer.

För att klargöra de skånska kulturvärdena längs kusten och upptäcka de kulturvärden som inte tidigare uppmärksammats har en stor del av arbetet utförts i fält men också genom studier av äldre kartmaterial. Många av de kustrelaterade kulturvärdena har inget skydd idag och det gäller i allra högsta grad industrihamnarna där förändringstrycket för närvarande är mycket högt. I övrigt är kusten framförallt förknippad med fiske och sjöfart men också rekreation. En stor del av fiskelägena är uppmärksammade för sina kulturhistoriska värden medan rekreationsområden med anläggningar i form av campingplatser, fritidshus, restauranger, platser för fritidsfiske, småbåtshamnar och sportanläggningar sällan tas upp som kulturhistoriska värden.

Projektet har genomförts av antikvarierna Paul Hansson och Anna Sturesson som också varit denna rapports huvudförfattare.

Del 1. Karakterisering av kustens kulturvärden

Fiskelägen

Historik

I Skåne finns ett 70-tal fiskelägen varav många etablerades redan under medeltiden. De äldsta lägena var ursprungligen fiskeläger med tillfälliga bosättningar där fiske endast bedrevs under sensommar och tidig höst. Under senare delen av medeltiden då sillfisket hade sitt uppsving styrdes fiske- och marknadsplatserna av Hansan. De flesta av de hansastyrda platserna utgjordes av städer men även icke etablerade samhällen som Kivik och Barsebäckshamn samt inte minst nyetablerade som Skanör och Falsterbo ingick som en viktig del i handeln. Förutom Hansan var kronan och kyrkan inflytelserika intressenter som båda ägde stora delar av kuststräckan och därmed fick ta del av fångsten. En hel del fiskelägen kom under adelns storhetsperiod att i stället ingå under något gods. Godsen gjorde inte bara vinster på fisket utan fick också rätten till tull, vrak och strandning. Många gods använde också fiskelägena för utskeppning av timmer och annat som producerades vid godsen. På så sätt fick också flera fiskelägen tidigt en hamn.

Stenkaret i Brantevik är ett av få bevarade i Skåne. Till höger Viks hamn med båtuppläggning på den naturliga stranden mellan pirarmarna.

Hamnanläggningar

Det viktigaste karaktärsdraget för fiskelägena är själva hamnen och området kring denna. Många fiskelägen har dock aldrig haft någon egentlig hamn utan landstigningen har skett med mindre båtar och vid kåsar. Särskilt gäller detta sydkusten där mindre än hälften av fiskelägena har hamnar. Samtliga hamnar på sydkusten, förutom Kåseberga, är uppförda på 1920- och 1930-talet då de sista hamnbyggena företogs. Efter 1930-talet avtog fisket markant vid de skånska fiskelägena och endast några få fiskehamnar har byggts under efterkrigstiden.

I fiskelägen med hamnar finns oftast konstruktioner från slutet av 1800- eller början av 1900-talet bevarade. I många hamnmiljöer är äldre konstruktioner som pirarmar och parapetmurar av kvaderhuggen granit samt stensatta strandskoningar och sliprar fullt synliga. De flesta hamnanläggningar är dock inte välbevarade i sin helhet. Pirarmar har pågjutits med betong eller asfalterats och kajplatserna på strandsidan har byggts ut med pelarkonstruktioner. På samma sätt som man förr överbyggde de gamla stenkaren har man fortsatt att bygga på de äldre befintliga konstruktionerna. Det är ytterst få äldre stenkar som är bevarade och som fortfarande används och underhålls. Övriga stenkar är antingen överbyggda eller återstår enbart som rester. De kåsar som ligger en bit utanför de nuvarande hamnarna är i många fall i förfallet skick.

I många hamnar utgör de kvaderhuggna pirarmarna de äldsta, det vill säga ovan vatten synliga, konstruktionerna. Senare tillägg består främst av kajplatser som byggts på landsidan. Hamnanläggningen har på så sätt utökats samtidigt som förtöjningsmöjligheterna blivit fler. I de flesta fall har kajplatsen på landsidan tillkommit först under mitten av 1900-talet och konstruktionen består då av en pelarkonstruktion. Endast de större hamnarna, som exempelvis Viken, byggdes ut med förtöjningsmöjligheter mot land redan under 1800-talets slut. Vid denna tid var det annars vanligast med naturstrand mot landsidan eller möjligtvis strandskoning med kilinpassad sprängsten. Vitemölla och Vik är ett par av de få hamnar som har kvar naturstrand innanför pirarmarna.

Till vänster färgglada fiskebodars i Simrishamn och till höger mer ensartade nybyggda bodars i Lerberget.

Hamnbebyggelse

Samtliga fiskelägen karakteriseras av hamnbebyggelsen som i de minsta fiskelägena ofta enbart består av fiskebodars. Enligt äldre fotografier fanns

vanligen få bodar i hamnen vilket förklaras av att förr förvarades nät och redskap på fiskarnas egna vindsutrymmen. Under 1900-talets första del blev de panelklädda bodarna med papplagda sadeltak mycket vanliga. De byggdes av fiskarna själva efter varje fiskares behov och smak samt placerades efter gemensamma överenskommelser i hamnlaget. Med de ökade kraven på tillgänglighet i hamnarna har bodarna i flera fall flyttats och getts en mer planmässig placering utmed kajerna eller på hamnplatserna. På de platser där nya bodar uppförts har dessa getts ett enhetligt utseende, ofta är alla identiska i sin utformning, färgsättning och placerade på rad efter varandra. Även andra nyuppförda byggnader, som exempelvis restauranger eller andra verksamhetslokaler, försöker efterlikna fiskebodarna. Följderna är att hamnplatsen fått ett alltmer planmässigt och ensartat utseende.

I de större fiskelägena finns det förutom bodar ofta andra kulturhistoriskt värdefulla byggnader som speglar fiskelägenas betydelse som sjöfarts- eller fiskesamhälle. Det kan vara båtvarv, magasin, sjöräddningsstationer, fyrrar, lotsstationer, värdshus och tullhus. Under efterkrigstid har det tillkommit hamnkontor, sjöfartsmuseer, restauranger, klubbhus för båtsällskap, rökerier, kiosker och dylikt. I många fiskelägen är bebyggelsen anpassad efter den befintliga vad gäller skala, proportioner, färgsättning och materialval. I flera fall, som i Viken och Simrishamn, avviker dock den nya bebyggelsen markant.

Även själva hamnplanerna förändras. Genom asfaltering, stenläggning och staket särskiljs marken i gata, trottoar och parkering vilket ger hamnen en mer stadsmässig karaktär. Detta förstärks av andra trafikarrangemang som skyltning, enkelriktning, belysning och rondeller. En anledning till varför en del fiskelägen upplevs som mer genuina är just att man låtit så mycket naturmark som möjligt vara kvar.

Båtoppläggnings- och garnhängesplatser

Förutom hamnanläggningen och dess bebyggelse består hamnmiljön av båtoppläggnings- och garnhängesplatser. Platserna för garnhängen och båtar utgör, till skillnad från bodarna och hamnanläggningarna, de äldsta lämningarna som visar på att det bedrivits fiske. Gränser för dessa platser som oftast ägdes gemensamt av fiskarna finns ibland utmärkta på äldre kartmaterial. På garnhängesplatserna är många gånger garnhängena bevarade vilket tydliggör hur platsen brukats även om den inte alltid nyttjas idag. För båtoppläggningsplatserna är det däremot inte lika tydligt vad de använts till då de, i brist på båtar, omvandlats till tomma gräsbevuxna ytor eller parkeringar. För hela hamnmiljöns fortlevnad är det därför viktigt att det även i fortsättningen bedrivs fiske och att bodar, båtoppläggnings- och garnhängesplatser också används.

Till vänster garnhängesplatsen i Kivik och till höger de skyddade kåsarna i Vitemöllas hamn.

Fiskehamnar omvandlas

I flera hamnar har en stor utbyggnad eller omvandling skett för att de ska kunna användas för större fritidsbåtar. Flera fiskelägen som exempelvis Viken, Barsebäckshamn och Skillinge har fått stora marinor för fritidsbåtar. Det är dock inte bara skalan på hamnanläggningarna som förändras utan även miljön runt omkring påverkas. Marinorna kräver stora ytor för bilparkering och för vinterförvaring av båtar. De fiskebodar som funnits i hamnen finner man flyttade till mer avsides platser där de står ordnade på rad. Uppförande av nya klubbhus tillför likaså hamnen en ny prägel, ofta både i skala och utseende. Det är således en stor skillnad på små fiskehamnar med utrymme för endast ett mindre antal fritidsbåtar och de med ett stort inslag av fritidsbåtar.

Skyddade hamnar

Flera av fiskelägena ligger inom riksintresseområde för kulturmiljö och/eller natur. Trots att ett stort antal av fiskelägena är inventerade och uppmärksammade i kulturmiljöprogram är det endast i undantagsfall som äldre hamnar är skyddade i plan- eller områdesbestämmelser. I inventeringarna har hamnmiljön inte ansetts ha något kulturhistoriskt värde, det som ställts i fokus är i stället gatehusen. Ett undantag utgör Vitemölla där man i detaljplanen q-märkt kåsarna innanför pirarmarna. Även strandmarken är skyddad genom att den skall vara gräsbevuxen och endast användas för bilparkering och båtupplag för båtar på max 6 meter. För att hamnmiljön skall vara skyddad i sin helhet behövs dock ett skydd även för de ovanliga pirarmarna i betong från 1800-talets slut.

Bebyggelsens karaktärsdrag

Förutom hamnmiljön har fiskelägena flera andra gemensamma drag, så som bebyggelsens karaktär och gatunätet. De äldsta fiskarhusen är oftast belägna med långsidan mot havet i ett par rader. Längs husraderna löper gator som ligger

parallellt med kustlinjen. Gatunätet kompletteras av smala tvärgränder som går mellan de tätt liggande fiskarhusen. I de fiskelägen där det även funnits bondgårdar bidrar gårdsbebyggelsen och fastighetsindelningen till ett mer oregelbundet gatunät.

Fiskarhusen och gårdsbebyggelsen utgörs oftast av låga längor med fasader av puts eller panel målade i ljusa färger. Ekonomilängorna är antingen i gråsten - som på ostkustens fiskelägen Baskemölla och Brantevik - eller i faluröd lockpanel. I de större fiskelägena där skeppsfarten blomstrade under 1800-talets andra hälft återfinns skepparhus vars mer påkostade utformning ger gatubilden ett mer varierat utseende. Likaså ger de pompösa sommarvillorna som byggdes i de utpräglade badorterna under sekelskiftet karaktär åt fiskelägena. Inslaget av sommarvillor är kanske tydligast i Arild, Mölle och Bjärred men de återfinns också i mindre fiskelägen som Barsebäckshamn.

Välbevarat hus i Nya läget i Beddinge.

I många fiskelägen är de stenlagda, grusade eller gräsbevuxna gränderna bevarade. I de mindre fiskelägena kan även huvudgatorna vara grusade vilket ger en mer ålderdomlig prägel. I Vitemölla har de smala gränderna som leder ner mot

hamnen skyddats mot asfaltering i detaljplan. Den ålderdomliga karaktären ges inte bara av husens utseende utan även av tomternas prägel. De äldre tomterna avgränsas av stengården, häckar eller genomsiktliga staket. Likaså bidrar enkla allmogeträdgårdar med äldre växtmaterial som buxbomshäckar och fruktträd till miljöns prägel.

Förändringar

Flertalet av fiskelägena har, framförallt under efterkrigstid, byggts ut med fritidshus och permanentbostäder i form av småhus och radhus. I Viken och Kivik har det också uppförts flerbostadshus. Exploateringen av fiskelägena har varit, och är fortfarande, störst på väst- och sydkusten. Men även på ostkusten har antalet nyuppförda hus ökat sedan slutet av 1990-talet. Det ökade trycket märks både genom att det uppförs ny bebyggelse och genom att befintlig bebyggelse förändras eller rivs. Den äldsta bebyggelsen är oftast förskonad från rivning. Men det är endast i en handfull fiskelägen som äldre fiskarhus och skeppargårdar är skyddade i detaljplan. Genom en ökad omsättning av fastigheterna påverkas husens utseende genom att traditionella material och formspråk successivt byts ut mot moderna. Sålunda ersätts enkla tak- och fasadmateriäl, äldre fönster och andra byggnadsdelar mot nya samtidigt som uthus och ekonomilängor byggs om till bostäder eller garage. Moderna färgsättningar ändrar den lokala bebyggelsens karaktär.

Exempel på till- och nybyggnader som påverkar fiskelägenas karaktär.

I den äldre bebyggelsen sker miljöförändringar genom att traditionella häckar och stengården ersätts med moderna typer av tomtinläggningar som exempelvis putsade murar. Den enkla karaktären påverkas också av att tomternas utformning förändras. Äldre växtmaterial, fruktträd och trädgårdar förvandlas till villaträdgårdar med vintergröna växter och hårdgjorda ytor. De äldre fiskarsamhällenas karaktär påverkas också av de områden som tillkommit under

efterkrigstid. I dessa områden har man ofta inte tagit hänsyn till den befintliga bebyggelsen vad gäller skala, lokala material och färgsättningar samt förhållandet till gaturummet. Under senare år märks dock en ökad tendens till anpassning till befintliga förhållanden. I Skillinge och Baskemölla har man i de senaste nybyggnadsprojekten eftersträvat att anpassa den nya bebyggelsen efter den äldre befintliga.

Befintlig bebyggelse i Baskemölla t.v. och nybyggd som på flera sätt; terräng, läge, volymer, färger, material mm är anpassad till den befintliga.

Stads- och industrihamnar

Kockumsområdet förändras snabbt. Kranen är borta sedan några år och nya byggnader tillkommer ständigt.

Industrihamnarna torde vara de områden där det under 1900-talet och då framförallt under de senaste decennierna skett störst förändringar. Att hamnarnas utveckling och godshantering är beroende av infrastrukturen visar inte bara järnvägens införande under andra hälften av 1800-talet utan också byggandet av Öresundsbron. Sedan bron öppnades har flera hamnar påverkats, inte minst vad gäller passagerartrafiken som minskat i både Helsingborg, Landskrona och Trelleborg men framförallt i Malmö. I Helsingborg har även godstrafiken minskat då godstågfärjan Danlink upphört efter bronns invigning. I och med nedläggningen av godstågfärjan passerades också Helsingborg som Skånes största och Sveriges näst största godshamn av Trelleborg. För att klara konkurrensen har man i Trelleborg byggt om delar av hamnen medan man i Malmö gått samman med Köpenhamns hamn. I Trelleborg är det främst de spårbundna transporterna som minskat och för att motverka detta planeras även den östra godsbangården att rustas upp.

Hamnarnas inbördes konkurrens kräver en ständigt ökad kapacitet och därmed också utbyggnad vilket ofta får till följd att äldre industrier och andra byggnader i hamnmiljön förändras eller rivs. De äldre byggnadskomplexen utgör ofta ett stort kulturhistoriskt värde i hamnmiljön. Det är dock inte bara omvandlingarna inom godshantering som påverkar hamnarnas utseende utan det är också omvandlingen av industriområden till bostadsområden vilket Norra hamnen i Helsingborg och Bo01-området i Malmö är tydliga exempel på. Denna förändring kan sägas vara en fullständig struktur- och bebyggelseomvandling då det knappt finns några spår av industrier kvar i de gamla hamnområdena.

Typiska hamnbyggnader

De skånska industrihamnarna i Höganäs, Helsingborg, Landskrona, Lomma, Malmö, Trelleborg, Ystad och Simrishamn har många gemensamma karakteristiska drag. I samtliga hamnar har det funnits järnvägsförbindelser och flera av dem har utgjort viktiga knutpunkter och varit förbundna med flera andra större städer. I hamnarna har ett eller ibland flera stationshus byggts liksom ett flertal andra byggnader för att underlätta underhåll, förvaring och avlastning så som lokstallar, verkstäder, vattentorn och perronger. De stora byggnadskomplexen som ofta är uppförda i rött tegel ger karaktär åt hela hamnen. Förutom byggnaderna har järnvägens spårdragningar ut till kajer, magasin och industrilokaler i hög grad präglat hamnbebyggelsens stadsplanemönster. De kulturhistoriska värdena består, förutom denna prägel, i att de visar på stadernas industriella utveckling.

Till vänster YEJ – Ystad Eslövs Järnvägs verkstad från 1912 i Ystad hamn. Till höger Lagerhusföreningens silos i Åhus hamn.

I anslutning till hamn- och järnvägsområdena återfinns även andra karakteristiska byggnader som tullhus, magasin, skeppsvarv, silos och oljecisterner. Många av dessa byggnadstyper är karakteristiska för just hamnar och de återfinns inte i industriområdena inåt land. De ger hamnarna en särpräglad karaktär vilket gör dem särskilt kulturhistoriskt värdefulla. Många tullhus och äldre magasin uppförda i mönstermurat tegel har också blivit uppmärksammade och utgör i många fall de enda äldre bevarade hamnbyggnaderna, som exempelvis det av Brunius ritade magasinet i Ystad.

Övriga byggnader, framförallt silos, har inte blivit tillvaratagna i samma utsträckning, fastän de i många fall utgör en betydande del av hamnens karaktär. I samtliga hamnar återfinns Skånska Lantmännens stora gröna byggnadskomplex och därutöver finns det andra siloanläggningar, ofta uppförda under den funktionalistiska eran med återhållsam stil och rader av små kvadratiske eller runda fönster. Bara i Åhus förhållandevis lilla hamn finns fyra stora silokomplex, tre stramt funktionalistiska och så Skånska Lantmännens gröna. I Helsingborgs norra hamn har däremot alla silos rivits för att ge plats åt flerbostadshus.

Till skillnad från de mer hamnanknutna byggnaderna är andra industrianläggningar mer specifika för de olika städerna och återspeglar vilka näringar som satt prägel på hamnen. Av de äldre fabrikerna har man i många fall bevarat de mönstermurade tegelkomplexen och återanvänt lokalerna för andra verksamheter. I exempelvis Malmö är Kockums och Nordmills viktiga karakteristiska inslag.

Precis som i fiskelägena har man i flera av städerna gjort inventeringar och upprättat bevarandeprogram för den äldre bebyggelsen i städernas centrala delar. Hamnområdena har liksom industriområdena inåt land och den yngre bebyggelsen dock sällan uppmärksammas på liknande sätt, trots att det finns en hel del äldre industrietableringar av stort kulturhistoriskt värde. Den enda byggnadstypen i hamnmiljöerna som påtagligt uppmärksammas är järnvägsstationer.

Malmö

I Malmö har det skett en utbyggnad sedan 1700-talet i anslutning till försvarsverket och den gamla yttre vallen som uppfördes 1691. Den kraftigaste expansionen företogs dock under slutet av 1800-talet då Yttre och Inre hamnen samt varvsbassängen tillkom. Under 1900-talet har hamnområdet ständigt utökats genom utfyllnad och på så sätt har Västra hamnen, Frihamnen, Norra hamnen, Oljehamnen samt Östra hamnen tillkommit. Genom järnvägsförbindelser har stora delar av det inre hamnområdet kunnat nås. Idag är flera av spåren satta ur bruk men genom att de finns kvar går det att se hur omfattande järnvägsnätet en gång varit i hamnen. I en del fall går det att ana var spåren gått genom att gator lagts i de forna järnvägssträckningarna.

Till vänster stationshuset som man planerar att riva i samband med byggandet av Citytunneln. Till höger entrén till Kooperativa förbundets lokaler. Båda bilderna visar på traditionen att bygga i rött tegel.

Samtidigt som sjöfarts- och fraktverksamheterna har minskat till förmån för andra industrier som inte är så beroende av hamnens infrastruktur har äldre industribyggnader rivits. Det har också skett en strukturomvandling på så sätt att det byggs bostäder på före detta industrimark i Västra hamnen. I denna del av hamnen har också Malmö högskola etablerats både i äldre befintliga och i nyuppförda lokaler. Hamnområdet har alltså omvandlats från att ha utgjort ett renodlat industriområde till att ha blivit en ny stadsdel med områden för bostäder, rekreation och utbildning. På liknande sätt har Ön i Limhamn omvandlats till att omfatta så gott som enbart bostäder. Ett annat hot mot de kulturhistoriska värdena i hamnmiljöerna är, förutom den allmänna saneringen och nybyggnationen, byggandet av Citytunneln. Centralstationen kommer att byggas om och ett antal äldre byggnader har rivits eller planeras att rivas i samband med tunnelbyggandet. Då Malmö hamnområde breder ut sig över en väldigt stor yta är det i sig ett ganska otillgängligt område. Detta förstärks av att mycket stora ytor inte är tillgängliga på grund av att vägar är avstängda och industritomter är inhägnade. De områden som det trots allt går att ta sig till kan upplevas som otillgängliga då

det ofta bara finns en väg ut till de mest avlägsna delarna. Även hamnbassängerna i sig fungerar som barriärer i hamnmiljön och gör att områdena avskiljs från varandra.

Helsingborg

I Norra hamnen i Helsingborg återstår efter omvandlingen under slutet av 1990-talet endast en liten del av den äldre bebyggelsen, Lotsstationen, Färjestationen, Helsingborgs roddklubb, Parapetens restaurang samt tre paviljonger som uppfördes i samband med Helsingborgsutställningen 1955. Den tvärställda paviljongen som ritades av Carl-Axel Acking och som ligger bakom Parapetens restaurang återuppfördes till 1999-års utställning.

På Helsingborgsutställningen 1955 var det endast själva parapeten och området närmast konserthuset som var bebyggt med utställningslokaler. Närheten till hamnen och industrierna gav utställningsområdet dess karaktär. Konserthuset som stod klart 1932 harmonierade med de höga vita silobyggnaderna som uppfördes under 1930-talet. Idag finns inga som helst spår av industrierna kvar utan det enda som minner därom är just konserthuset. De senast rivna byggnaderna är Segelklubbens klubbhus ritat av Mogens Mogensen, en silo från 1934 och tullkammarhuset som byggdes tre år senare, ritade av Gustav Widgren respektive Gustaf Widmark. Norra hamnen har förvandlats inte bara till ett renodlat nyfunktionalistiskt område utan även ett område i princip uteslutande för bostäder och rekreation.

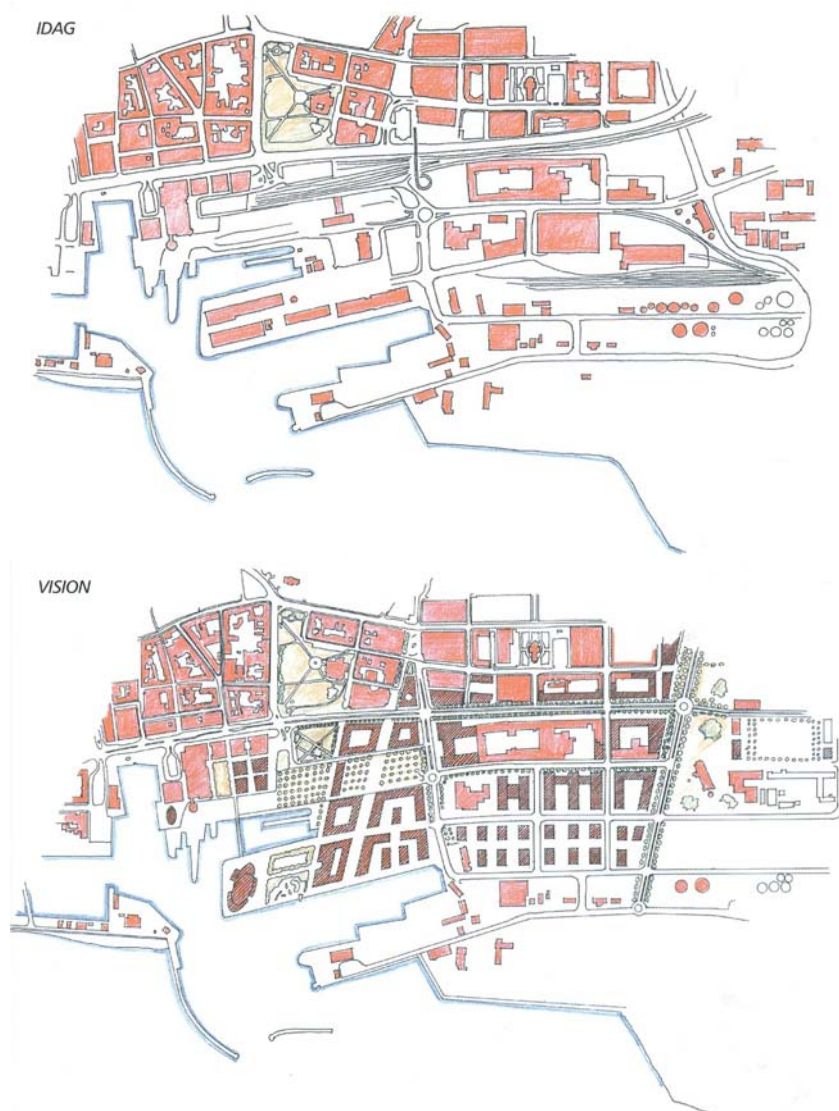

Till vänster det numera rivna klubbhuset ritat av Mogens Mogensen. Till höger en av de till H99 utställningen återuppförda paviljongerna från H55 utställningen.

Till vänster Restaurang Parapeten och till höger den nyfunktionalistiska bebyggelsen i Norra hamnen.

I Helsingborg finns också planer på att förändra industriområdena Planteringen och områdena närmast Södra hamnen och Oceanhamnen. Även de visioner som finns för Söder skulle komma att påverka stora delar av industriområdena. Planerna innebär både en utvidgning av staden västerut och en förtätning av staden med nya bostäder, kontorslokaler och förlängning av stadsparken. Utrymmet för industriområdena närmast Knutpunkten som idag bland annat hyser oljecisterner beräknas minska med 25 procent. Det är främst oanvända industrilokaler och järnvägsspår för hamnens och färjetrafikens verksamheter som kommer att försvinna om förslagen realiserar.

Vision från stadsbyggnadskontoret i Helsingborg där staden expanderar ut på gamla industriområden. Förslaget innebär omfattande förändringar av befintliga byggnader och gatunät. Istället skapas nya siktlinjer och parkstråk.

Planeringen karakteriseras idag av både äldre industrilokaler och kontorslokaler byggda under senare decennier. Bebyggelsen består till stor del också av dels äldre gatehus på de mindre tvärgatorna och modernare hyreshus längs genomfartsleden Industrigatan. Många äldre industrilokaler används idag som kontorslokaler eller står tomma. En eventuell förändring av Söder och Planeringen skulle innebära en uppstramning av bebyggelsen med rätta kvarter och allékantade gator vilket skulle innebära att järnvägsspår och en del gatusträckningar försvinner. Med det nya gatunätets införande skulle också många äldre industrilokaler få stryka på foten vilket skulle innebära en stor förlust då flertalet fortfarande visar på en mycket god arkitektur. Dessutom skulle områdets unika sammansättning av äldre låga gatehus, stora industrianläggningar och hyreshus tillkomna under 1900-talet försvinna för att ersättas av mer renodlade bostads- och kontorsbyggnader.

Fiskehamnar flyttas

Under de senaste decennier har fisket trängts ut ur de större hamnarna i städerna. Det tidigaste exemplet finner vi i Ystad där fiskarna fick flytta ut ur hamnen redan på 1850-talet. De flyttades till Revhaken och 1915 fanns det ett 30-tal gatehus som låg i två rader med alléer samt ytterligare ett par hus närmast havet i sydost. År 2002 återstod endast den sydöstra delen med färre än tio gatehus. Av de få återstående husen är flera i mycket dåligt skick och förfaller.

Även under senare decennier har fiskare och småbåtar varit tvungna att flytta ut ur hamnarna då färjelägen och industrier etablerats. Således har det väster om Ystads stadskärna nedanför reningsverket bildats en fiskeplats med uppställda bodar. Här finns ingen hamn varför det enbart bedrivs fritidsfiske. Ett annat exempel där den småskaliga fiskeverksamheten fått flytta är i Trelleborg där det också uppförts en ny hamn väster om staden.

Malmös fiskare har under 1900-talets gång fått flytta på sig två gånger. År 1926 flyttade de till kvarteren Abborren och Makrillen vid kanalen mellan Citadellshamnen och Kockums varvsbassäng. Redan på 1940-talet blev det återigen aktuellt med en ny fiskehamn varmed fiskarnas tillflykt blev Banérs kajen intill Teknik- och Sjöfartsmuseet där de finns än idag. Den lilla hamnplatsen rymmer inte mer än några bodar på vardera sidan om vägen, men det är en omtyckt miljö och har en fiskmarknad som är öppen året runt.

Fiskförsäljning på Banérskajen.

Fiske

Mot bakgrund av att flera fiskeföretag upphört med sin verksamhet i Blekinge och Skåne har Länsstyrelserna i respektive län utfört en studie över fiskerinäringens nuvarande situation och framtidsutsikter. Studien visar på att antalet fiskefartyg och fartygstonnage halverats samtidigt som fiskarkåren minskat. Den negativa utvecklingen har främst skett under 1990-talet. Studien berör sydkusten vilket innebär Skånes kust från och med Kullahalvön samt Blekinges kust. Kusten norr om Kullahalvöns spets är inte medtagen i studien med då denna del har större likheter med västkustens storskaliga fiske

Det småskaliga fisket

Det skånska och blekingska fisket beskrivs småskaligt vilket bekräftas av att i de flesta av de skånska hamnarna återfinns både yrkes- och deltidsfiskare, om än i decimerad skala jämfört med förr. Både hamnarna och båtarna är små vilket inte medger några större fångster. Dessutom finns det inte i alla hamnar den service, exempelvis i form av kyllager, is, kran eller varv, som krävs för att yrkesfiske ska kunna bedrivas. I syfte att förbättra möjligheterna för mottagning och service i fiskehamnarna ges stöd från FFU (Fonden för Fiskets Utveckling). För att stödet ska beviljas krävs dock även bidrag från offentliga medel. I Skåne har stödet fördelats förhållandevis jämt över kusten, med en viss tyngdpunkt i Simrishamn där flera stora investeringar gjorts. I Åhus har stödet gällt en stor ombyggnad av fiskehamnen.

Fiskebåtar i Limhamn till vänster och i Simrishamn till höger.

För att det småskaliga yrkesfisket ska gynnas krävs också att det finns lokala beredningsindustrier. Till utvecklingen av fiskberedningsindustrin har Skåne erhållit av FFU, Fiskeriverket och Länsstyrelsen 11 procent av tillgängliga medel som fördelats på 48 ansökningar. Stödet har gått till flera nybyggen av fiskrökerier så som i Borstahusen, Skanör och Lomma men i huvudsak har finansieringen gått till utökning av befintliga lokaler som i Mölle, Landskrona, Lomma (Nordhav), Malmö (Sven Englunds Laxrökeri), Kåseberga, Skillinge, Kivik och Simrishamn. Det finns också exempel på ställen där fiskberedningsindustrin i stället lagts ner på grund av dålig lönsamhet. I Brantevik har den gamla fiskfabriken som funnits sedan 1950-talet lagts ner för att byggas om till restaurangverksamhet.

Fiskeflottan i Skåne och Blekinge bestod år 2000 till 89 procent av båtar på mindre än 12 meter, dvs. huvudsakligen småskaligt fiske. Det större tonnaget är koncentrerat till Simrishamn, Sölvesborg och Karlskrona. Under senare år har ett stort antal av de mindre skeppen i fiskeflottan skrotats vilket berodde på torskfiskets nedgång under mitten av 1990-talet samt avvecklingen av prisstödet på fisk. De skrotade skeppen bestod till en början främst av nyare skepp som köpts in medan fisket fortfarande var lönsamt under 1980-talet. I samband med EU-medlemskapet då skrotningsbidraget höjdes rejält utökades möjligheterna att skrota även de äldre skeppen. Denna tendens är tydligast på västkusten där antalet små båtar minskat mest, samtidigt som andelen större skepp kraftigt ökat. Detta bekräftas av att stödet till nybyggnation av fiskeflottan under 1995-1999 nästan helt tillfallit västkusten som fått hela 90 procent medan Skåne län endast fått 2 procent. Liknande snedfördelning gäller även för modernisering av fiskeflottan där västkusten fått 70 procent av medlen medan Skåne fått 7 procent. De största investeringarna i Skåne har i stället gått till förbättrad säkerhet.

Kusten i Skåne och Blekinge karakteriseras av ett stort antal små hamnar. Då många av hamnarna byggdes på 1930-talet är i dagsläget en stor del av dessa i behov av förbättringsåtgärder. Under förra strukturstödsperioden erhöll tjugo av sydkustens hamnar omkring 4,5 miljoner kronor i EU-stöd. De mindre hamnarna är också i behov av åtgärder som inte går att finansiera genom strukturstödet, t.ex. muddring och underhåll av hamnanläggningar. Fiskenämnden spår en utveckling mot färre landningshamnar då behovet av upprustning ökar och kostnaderna för investeringar blir för höga, kraven på en hygienisk och rationell hantering ökar samtidigt som antalet yrkesfiskare minskar. Att kostnaden för hamnarnas underhåll är högt visar inte minst den utredning som Simrishamns kommun låtit göra för fem av de minsta hamnarna där en upprustning beräknas kosta 15 miljoner.

Till den negativa bilden får också räknas miljögifterna i havet. Ändrade gränsvärden och exportförbud får stort genomslag för fisket i Skåne då det nästan uteslutande bedrivs i Östersjön. Inte minst gäller detta ålfisket då ålen är en fet fisk som lättare lagrar gifter samtidigt som den har stor betydelse för den skånska identiteten och turistnäringen.

Torskfisket

Fiskets fortlevnad beror till stor del på torskfisket. Samtidigt som torskbeståndet kraftigt minskats och trängts undan till sydligaste Östersjön har det sedan slutet av 1980-talet skett en överfiskning. Större delen av fångsterna består av fisk som ännu inte hunnit växa sig stor och leka vilket gör att ny fisk inte reproduceras. För att så ska ske krävs en långsiktig begränsning av torskfisket vilket i sin tur skulle innebära att många fiskare skulle bli utan inkomst. För att inte de fiskare som saknar alternativ till trålfiske ska drabbas av övergången till ett långsiktigt fiske föreslår Fiskenämnden i Skåne län att åtgärder i form av ersättning bör utredas. I annat fall riskerar trålfisket att utarmas vilket i sin tur leder till att framförallt det småskaliga fisket drabbas. Det är i första hand trålfisket och det ökade garnfisket som bidrar till att torskbeståndet minskas. Krokfiske däremot främjar på ett skonsamt och selektivt sätt fångster av fisk med god kvalitet. Nämnden förordar vidare minskade uttag av torsk i Östersjön under de närmast kommande åren.

Ålfiske

En kartbild över de fasta ålbottengarnen på minst 500 meter som uppmätts i Skåne visar tydligt att det framförallt är på ostkusten som ålfiske bedrivits. Längs hela Hanöbukten ligger de fasta ålbottengarnen tätt men det finns också en hel del längs sydkusten mellan Trelleborg och Mossbystrand. Kartan visar att även andra sträckor varit betydelsefulla nämligen Ystads västra kust, sträckan mellan Skillinge och Mälarhusen samt i Skälderviken på motsatta sidan av Skåne.

Tosteberga bodar (vänster). Ålump som informationstavla för Ålakusten (höger).

Då ålfiskets fångstmetoder skiljer sig från andra fiskemetoder har det också genererat andra kulturhistoriska anläggningar som de fasta ålbottengarnen och ålabodar. Då ålfisket inte varit lika beroende av hamnar för dess fortlevnad har det varit möjligt att bedriva ålfiske oavsett tillgång till hamn. Fiskemetoden lämpar sig för småskaligt fiske vilket delvis förklarar att den har överlevt konjunktursvängningar.

Ålkusten är uppdelad i drätter eller sätter med särskilda beteckningar och gränser, precis som fasighetsbeteckningar. Än idag kan man på den ekonomiska kartan utläsa var ålfiskets viktigaste sträckor finns. Namnbruket med ändelser på antingen drätt eller sätt påvisar att det finns en lång kontinuitet bakåt i tiden. Ändelserna kommer förmodligen av fiskemetoden, man sade att dra respektive sätta hommor. Som parentes kan nämnas att en homma med ledarm också kallades sätter. Att ålfisket haft en avgörande betydelse visar inte minst ägarförhållandena. Precis som fiskelägen kunde tillhöra de kustnära godsens tillhörde även åladrätterna godsens. Det var först då fiskarna under 1800-talets mitt fick möjlighet att köpa ut rätten till sina bostadstomt och drätter som de också blev fria yrkesfiskare.

Då åladrätterna kunde ligga en bra bit från fiskeläget uppfördes ålabodar intill varje drätt. Dessa fungerade som bodar för förvaring av redskap då säsongen var förbi och som övernattningsstugor då fiske bedrevs. Ålabodarna är den enda bebyggelse som visar på att ålfiske bedrivits och de återfinns längs ostkusten som ensamliggande bodar. Till skillnad från andra fiskebodar i hamnmiljöer utgörs dessa bodar av oftast av fasta anläggningar uppförda med fasader av panel eller sten. På 1980-talet fanns det mellan Åhus och Kåseberga omkring 100 ålabodar uppdelade på totalt 228 skattelagda åldrätter.

På många håll har bodarna förlorat sin betydelse som fiske- och redskapsbod på grund av att de inte längre brukas som sådana. Sedan fiskets nedgång har en stor del av ålabodarna under de senaste fyrtio åren gjorts om till fritidsbostäder. Då ålabodarna är belägna nära havet ligger de inom strandskyddsområde vilket innebär att bebyggelse inte får uppföras. Byggnader eller anläggningar som nyttjas av yrkesfiskare är dock undantagna varför ålabodar är tillåtna.

I syfte att skydda den karakteristiska ålakusten har Kristianstads kommun upprättat områdesbestämmelser för kuststräckan vid Åhus och hela vägen söderut. Nästan samtliga ålabodar ligger inom strandskydds- och naturvårdsområde. Enligt områdesbestämmelsen får ålabodarnas särdrag inte förvanskas och vid underhåll ska ursprungliga material användas. Förutom ålabodarna finns det även bestämmelser som gäller fritidshusens storlek och utförande vilket kan tyda på att ålabodar nyttjas som fritidsbostäder.

Fritidshusområden

Svenskarna tillhör dem i Europa som har störst tillgång till fritidsbostäder. Enligt statistik framtagen av Statistiska Centralbyrån har närmare hälften av befolkningen möjlighet att tillbringa minst en vecka om året i fritidshus. Sedan mitten av 1960-talet och fram till 1995 fördubblades antalet fritidshus. Ökningen var som högst under 60-talets mitt då tillväxten var omkring 10 procent. Tillväxten har skett inte bara genom nyuppförande utan även genom omvandling av åretruntbostäder till fritidshus. Under senare år har fritidshusbyggandet stadigt avtagit samtidigt som omvandlingen av fritidshus till permanentboende ökat. Omvandlingen är dock svår att statistiskt belägga eftersom det sällan sker någon ändring av denna anledning i fastighetstaxeringen. Av hela boendeytan i Sverige används en tredjedel för fritidsboende, en yta som motsvarar drygt hälften av Gotland.

Till vänster en äldre och påkostad sommarvilla och till höger en yngre och enklare stuga "Furukulle", båda från Åhus.

Historik

Byggandet av fritidshus har framförallt pågått under efterkrigstiden vilket speglar svenskarnas förbättrade levnadsförhållanden och möjlighet till semester. Även innan dess fanns det på en del håll utpräglade sommarbostäder, framförallt vid kur- och badorter. I slutet av 1800-talet uppstod det längs kusten, framförallt på fiskelägen med blomstrande sjöfart, populära sommarorter. Sommargästerna inhystes antingen på något av ortens nyöppnade pensionat eller i något fiskarhus vars ägare nöjde sig med att bo i bryggghuset under sommarmånaderna. Så småningom byggdes även sommarvillor, främst i fiskelägena men också en bit utanför tätorterna, i skogsområden där det tidigare inte funnits någon bebyggelse. Platsen för sommarbostaden var beroende av avståndet till närmsta tätort. Det kunde inte vara för långt då enda transportmöjligheten var hästskjuts. Så småningom fick en hel del fiskelägen och sommarorter järnvägsförbindelse varmed transporterna underlättades.

Sandskogen i Ystad

Ett av de äldsta sommarbostadsområdena i Skåne är Sandskogen öster om Ystad där det första sommarhuset uppfördes i slutet av 1870-talet. Området var från början ett flygsandområde som orsakade problem i staden då vinden låg på från öster. I början av 1800-talet beslöt man göra något åt saken och planterade träd men det var inte förrän omkring femtio år senare som ystadborna fick en ordentlig skog. Utflyktsmålen ökade och snart uppstod en dansbana och en skjutbana. För att skogen inte bara skulle bli en tillgång för de mest välbärgade som hade råd att uppföra hus utan även för resten av stadens invånare infördes möjligheten att arrendera en "bordsplats". Inom ett visst område hade man mot en arrendesumma rätt att uppföra ett fast bord med bänkar och ett låsbart skåp för porslin. Bordsplatserna kunde sedan byggas ut för att bli "tält", "lusthus", "paviljong" och ibland även "villa".

De allra flesta paviljonger eller villor bestod till en början endast av ett eller två rum och veranda. Efter hand byggdes villorna ut med ytterligare rum och på så sätt tillkom en flygel eller ovanvåning. Storleken på tomtmarken och regeln att det skulle vara minst 75 meter mellan husen reglerade utbyggnaden av husen. De stora husens tid var förbi vid 1920-talets slut. Därefter blev det vanligare med låga torpinspirerade stugor och något årtionde senare började sportstugorna byggas. Bebyggelsen har under senare decennier kompletterats med nytillskott varmed det finns en stor variation i både byggnadsstilar och utföranden. Det som förenar stugorna är omgivning som består av tall- och björkskog. Husen ligger fortfarande glest, helt i enlighet med den bestämmelse som upphovsmännen lät införa, utmed slingrande grusade vägar och inbäddade i skogen.

Sandskogen är ett riksintresseområde för friluftsliv och naturvård och det är ett av de få inventerade sommarstugeområdena i Skåne. En stor del av området består av äldre kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Hela området har skyddats i en områdesbestämmelse som gjordes 1999. Det är dock endast välbevarade byggnader uppförda före 1960 som blivit q-märkta. Något fullständigt skydd innebär q-märkningen inte då rivningsförbud inte är inskrivet i bestämmelsen.

Enligt områdesbestämmelsen får nya tomtplatser anordnas inom naturområdet men bara om avståndet mellan den befintliga bebyggelsen och nyuppförda byggnader blir minst 35 meter. Tomtplatsen får inte göras så stor att det inte längre är möjligt att ströva fritt mellan tomterna. På så sätt tillvaratas områdets övergripande karaktärsdrag.

Till vänster "Hälsan" en av de många sommarvillorna i Sandskogen. Till höger en av de stora sommarvillorna i Ljunghusen.

Skånes sydkust

Längs den skånska sydkusten finns få renodlade fritidshusområden. De flesta områden har anlagts i anslutning till fiskelägena. Det tydligaste exemplet finner vi i Beddingestrand där fritidshusområdena breder ut sig omkring den äldre bebyggelsen vid Lilla Beddinge läge, Nya läget och Beddinge huk. Fritidshusområdet har här tagit överhanden och då man färdas på vägen kan man inte skymta något av bebyggelsen på det gamla fiskeläget som ligger ända nere vid havet. Fritidshusområdet börjar strax väster om Beddinge huk och fortsätter i Skateholm och Bingsmarken. I Skateholm fanns det år 1917 bara spridd bebyggelse, i övrigt var området i princip obebyggt.

I fritidshusområden på den skånska sydkusten har fritidshusen alltmer blandats med permanentbostäder. Tendensen att bygga om fritidshus till åretruntbostäder eller bygga nya villor intill äldre fritidshus är starkast i områden som Gislöv, Nybrostrand, Beddinge strand, Bingsmarken och Ljunghusen. De nya villorna

innebär oftast en total förändring av fritidshusområdet då skalan förändras, trädplanteringar försvinner, naturmark ersätts med anlagda trädgårdar, vägar och uppfarter asfalteras samt tomterna inhägnas med murar. Det tydligaste exemplet ses i Ljunghusen vars ursprungliga trävillor från tiden kring sekelskiftet på stora naturtomter blandas med mindre sportstugor och moderna putsade villor med stenlagda tomter. Bebyggelsen i Ljungskogen skiljer sig inte längre så mycket från de intilliggande samhällena Höllviken och Kämpinge vars karaktär av ny bebyggelse inbäddad i tallskogen är snarlik den i Ljungskogen.

Permanentning av fritidshusområden medför ibland att karaktären ändras drastiskt, Boltenssternsvägen i Höllviken.

Löderup

Löderups strandbad har liksom Beddingestrand tillkommit invid äldre fiskarhus. I Löderup fanns det vid sekelskiftet dock endast några enstaka strandstugor som uppförts av fiskarna. Löderups strand var under 1900-talets tre första decennier en del av Sveriges bredaste och längsta vita stränder. Av det gamla ekonomiska kartbladet från 1931 går att utläsa att marken var uppdelad i smala remsor som gick från slätten över åsen och ner till havet. Bönderna ägde var sin remsa och en del lät plantera tall på sin bit mark. Då marken knappt lämpade sig för bete planterades så småningom hela området. Enligt kartan från 1931 var hela området redan vid denna tid planterat. Områdets nuvarande yttre gräns liksom de genomkorsande vägarna överensstämmer med det gamla kartbladet.

Den första byggnaden som lade grunden för fritidshusbebyggelsen var restaurangen som tillkom redan 1918. Samma år byggdes den första sommarvillan Furutorp och under det därpå följande årtiondet uppfördes de första fritidshusen. Enligt det ekonomiska kartbladet från början av 1930-talet hade området utökats till att bestå av ett femtontal hus. Av stugornas utseende att döma är huvuddelen av dem uppförda under 1930-talet och de därpå följande decennier. Det är de låga sportstugorna med stockpanel som dominerar men det finns även en hel del funkisstugor med flacka tak, fönster i hörn och ljusa paneler. Även barnhemmet som ligger mitt inne i området är från strandbadens tidigare skeden. Denna

byggnad och ytterligare några andra ska ha flyttats hit från fritidshusutställningen i Ystad som hölls i slutet av 1930-talet.

Fritidshusen i Löderups strandbad ter sig trots variationen i stilar och färgsättning ganska enhetlig. Detta beror dels på att samtliga stugor är hållna i en relativt liten skala och dels på tomternas enkla utformning. Tallskogen som omger stugorna ger tillsammans med gräsmattor och trästaket ett enhetligt intryck. En ytterst liten del av bebyggelsen är förändrad på så sätt att karaktären av småskalig fritidshusbebyggelse gått förlorad. Det är ett av få områden i Skåne vars prägel av sommarstugeby fortfarande är bevarad. Löderups strandbad har till skillnad från många andra fritidsorter på sydkusten inte utsatts för permanentning vilket gör det till en kulturhistoriskt värdefull miljö. Löderup har inte inventerats och bebyggelsen är inte heller skyddad i plan.

Rekreation

I anslutning till fritidshusområden finns oftast flera olika anläggningar för rekreation och nöje. I så gott som alla äldre fritidshusområden och badorter finns någon form av sportanläggning som utomhusbad, kallbadhus, tennisbanor, minigolfbanor och skjutbanor. I anslutning till de centrala delarna vid stranden återfinns dessutom oftast dansbanor, badhotell, pensionat, restauranger, kaffeserveringar och kiosker. I Sandskogen som är ett av de äldsta sommarstugeområdena i Skåne tog kafé- och pensionatsverksamheten fart vid 1900-talets början. Flera av serveringarna och pensionaten utgjordes från början av privatbostäder som byggdes till i takt med att verksamheten utökades. Serveringarna blomstrade under 1900-talets första hälft men ännu finns flera av dem kvar. Även under senare decennier har det byggts restauranger vid kusten, exempelvis i Mälarhusen och Beddingestrand.

På Granhyddans camping i Beddingestrand finns flera kulturhistoriskt värdefulla byggnader som här restaurangen till vänster och dansrotundan till höger.

Till vänster klubbhus och vaktmästeri till den gamla välbevarade tennisbanan i Breddingestrand. Till höger de karakteristiska badhytterna i Ljunghusen.

Längs kusten återfinns också omkring ett trettiotal campingplatser. De flesta ligger antingen i anslutning till ett sommarstugeområde eller ett fiskeläge. Campinggästerna kan på så sätt ta del av planteringar, naturvårdsområden eller andra närliggande rekreativområden. I anslutning till många campingplatser, fritidsområden och värdshus har det uppförts bungalower eller stugbyar för uthyrning. Exempel på detta fenomen återfinns i bland annat Löderups Strandbad, Ystads Sandskog och i Smygehamn vid värdshuset. Stugbyarna är i många fall inte anpassade till den äldre befintliga bebyggelsens karaktär. Samtliga ovan nämnda företeelser och anläggningar som tas i bruk under sommarhalvåret speglar svenskarnas ökade möjligheter för semester och rekreation. De kust- och naturnära sommarvistelserna visar också på hälsomedvetandet som spirade under 1900-talets början. Då långt ifrån alla hade samma möjligheter som idag att komma ifrån det ohälsosamma stadslivet gavs i varje fall barnen den chansen. För ändamålet uppfördes det under 1900-talets mitt en hel del sommarkolonier. En av de äldre sommarkolonierna torde vara den i Löderup som liksom många sommarstugor i området är välbevarad och har ett stort kulturhistoriskt värde.

Många av dessa miljöer ligger inom riksintresse för natur och detta gäller framförallt campingplatser. Det är däremot få campingplatser som ligger inom riksintresse för kultur. De i Vitemölla, Möllehässle, Sjöbobadet och Ljungen utgör undantagen. Campingplatserna ligger inom riksintresseområden som klassats som kulturhistoriskt intressanta på grund av att det finns annan värdefull bebyggelse och fornlämningar. Den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen består av miljöer som traditionellt brukar uppmärksammas i kulturmiljöprogram. Fritidsområdena som sådana med stugor, camping och rekreation finns inte med bland riksintressena eller i beskrivningarna. De fritidsmiljöer som hamnat inom riksintresseområdena har klassificerats på andra grunder.

Ett mellanting mellan fritidshusområde och camping utgör Helsingborgs campingklubb söder om Domsten. De små fritidshusen består av monteringsbara träelement som byggs upp inför sommarsäsongen. Inför vintern monteras husen ner och förvaras med tillhörande bohag i magasin.

Det är inte heller särskilt många av dessa sommarbetonade områden som har uppmärksammats genom inventeringar eller bevarandeprogram. Som tidigare nämnts är det få fritidshusområden som inventerats och skyddats i plan. Sandskogen i Ystad som ju är ett av de äldre områdena utgör ett undantag. Där har fritidshus uppförda före 1960 q-märkts. För övrigt finns det få områden som i plan är skyddade i sin helhet, det vill säga både anläggningar som uppförts för allmännyttan och de privata fritidstomterna med tillhörande naturmark.

För närvarande finns det bara ett enda byggnadsminne som berör denna kategori och det är Kallbadhuset i Malmö som byggnadsminnesförklarades 1995. Fråga om byggnadsminnesförklaring är väckt på Torekovs varmbadhus. Det finns däremot inte några kolonier eller andra gemensamma anläggningar i kustnära sommarstugeområden som förklarats som byggnadsminne.

Kustnära gods

Merparten av de skånska slotten är belägna i den sydvästra delen av Skåne där Söderåsen och Linderödsåsen delar landskapet på diagonalen. Slottens belägenhet brukar förknippas med mellanbygden, där skogen och åkerlandskapet möts. En hel del avviker dock från mönstret och ligger i stället inom någon kilometer från kustlinjen. De kustnära godsens återfinns främst från Kullahalvön till Barsebäck samt längs sydkusten och upp till Simrishamnstrakten. Flera av godsens har varit stora markägare och har ägt markerna ända ner till kusten. Således låg flera fiskelägen under något gods varmed godsägarna inte bara hade rätten till fångst och vrak utan även rätt att ta ut tull.

Många av godsens som ligger nära kusten är från 1500-talet och uppfördes med försvarsverk och vallgravar. Flera av godsens lät uppföra trädgårdsanläggningar inspirerade av renässansen och barocken med dramatiska utblickar. Att anlägga praktfulla trädgårdar och parker blev dock inte vanligt förrän under 1800-talet då det i så gott som samtliga godsmiljöer ingick vidsträckta parkstråk och alléer. Då havet inte låg så långt bort kunde man använda sig av vattnet som en effektfull utblick varmed havet kom att ingå som en del av trädgårdsanläggningen. Ett annat sätt att iscensätta det omkringliggande landskapet var att anlägga alléer varmed flera gods fick allékantade vägar som ledde mot havet. Även om inte själva slottet hade visuell kontakt med vattnet hade i varje fall godsets domäner det. Att

anlägga raka alléer längs huvudaxlar i väderstreckens riktning ingick annars som en del i godslandskapet, oavsett avståndet till havet.

Detta fenomen är dock tydligast på de gods som uppfördes på 1800-talet där man verkligen använt sig av havet som fond till godsets ägor. På Kulla Gunnarstorp och Bjersjöholm där man under 1800-talets mitt lät uppföra nya slott på markerna utnyttjades havet på så sätt att de nya slotten uppfördes närmre havet med utsikt mot en pampig trädgård och havet i fonden. De äldre byggnaderna hade planerats utifrån försvarssynpunkt medan 1800-talsbyggnaderna orienterades efter belägenheten utmed havet. Kulla Gunnarstorp omges av skogrika naturreservat men just framför slottet hålls sikten fri. I trakten kring Kulla Gunnarstorp finns många andra slott och även större patriciervillor uppe på landborgen i Helsingborg som på liknande sätt nyttjar havet som blickfång. Bland dessa kan Kristinelund, Sofiero, Pålslö slott och Talassa nämnas.

En jämförelse mellan kartbilder från 1800-talets början och från 1917 över Kulla Gunnarstorp visar bland annat parkanläggningens utveckling.

Det agrara kustlandskapet

Den skånska kustens utseende är inte bara avhängigt av naturförutsättningar så som jordmån, berggrund, skog och åars utlopp. Även infrastrukturer och bebyggelsekoncentrationer har format landskapet. Med infrastrukturen har inte bara bilden av landskapet förändrats utan även vår uppfattning av landskapet. Medan exempelvis stora motorvägar skär av förbindelsen med kusten uppfattas kuststräckor med mindre kustnära vägar som mer tillgängliga. Här finns många möjligheter att ta av och stanna till.

Kustnära vägar är ett fenomen som tillkommit under senare decennier. Förr gick vägarna ofta genom kyrkbyarna som låg någon kilometer inåt land och från dessa gick sedan mindre vägar ner till havet. Spår av detta kan ännu skönjas vid

Bjärehalvön och Sandhammaren där vägarna som löper parallellt med kustlinjen går en bra bit inåt land.

Sydkusten karakteriseras av öppet åkerlandskap och spridda gårdar som här vid Mossby strand.

Kustnära vägar finns framförallt längs väst- och sydkusten. Dessa vägsträckningar karakteriseras ofta av de betesmarker, naturvårdsområden och naturreservat som återfinns på kustsidan. På andra sidan vägen inåt land ligger gårdarna spridda i det öppna jordbrukslandskapet. Den enda bebyggelsen som finns på kustsidan består antingen av fiskelägen eller av fritidshusområden. Denna bild gäller framförallt sydkusten där det bitvis är ganska glest mellan bebyggelsekoncentrationerna på kustsidan och det flacka öppna åkerlandskapet breder ut sig på andra sidan.

Den största delen av Skånes kust består av förhållandevis flacka avsnitt med mindre landhöjningar som till exempel Järevallen på västkusten. Dramatiska nivåskillnader återfinns vid Glumslövs och Hilleslövs backar, Kullaberg, Hovs hallar, Stenshuvud och Kåseberga. Kåsebergaåsen utgör Sveriges största dynamråde och sträcker sig från Kabusa, förbi Löderup och bort mot

Sandhammaren. Vägen som löper parallellt med kusten delar av betesmarkerna på åsens sluttningar och det flackare åkerlandskapet på andra sidan vägen.

Kåsebergaåsen och vägnätet på Skånska rekonstrueringskartan från 1812-1820.

Stora delar av ostkusten, från Vitemölla i norr till Skillinge i sydost, karakteriseras av fruktodlingar. På båda sidor om vägen som går parallellt med kusten återfinns fält med fruktträd. Fruktodlingarna varvas med lövskog, som vid trakterna kring Stenshuvud, och planterad tallskog vid stränderna. En del fruktodlingar försvinner dock allt efterhand på grund av bristande lönsamhet och växer igen eller exploateras. Av samma anledning finns det också betesmarker som inte längre brukas. En fortsatt trend med igenväxta eller exploaterade marker och sammanslagning av odlingsmarker innebär en genomgripande förändring av landskapet.

Skånes försvarslinje

Längs Skånes kust finns försvarslämningar från olika århundraden som speglar orostider i den svenska historien. Det är dels skansarna som uppfördes under 1700-talet och som bland annat finns bevarade i Barsebäckshamn och Skåre. Det finns också försvarsverk som är betydligt yngre, nämligen de värn som uppfördes mellan 1939 och 1943 och som karakteriserar stora delar av den skånska kusten. Skansarna är skyddade enligt lag och ingår i länets fornvårdsprogram. Av de drygt

tusen försvarsvärnen som uppfördes i samband med andra världskriget och som ingår i Per-Albinlinjen är däremot inte ett enda skyddat.

Försvarslinjen ingår till största delen inte längre i totalförsvaret och i takt med den militära nedrustningen avvecklas de fasta försvarsinstallationerna. En del av värnen, främst de i städerna har redan rivits på grund av att de är oönskade i stadsbilden och att de legat i vägen för vidare exploatering. I syfte att kartlägga de kulturhistoriska värden som riskerar att gå förlorade i och med den allt snabbare avvecklingen har Malmö Kulturmiljö, Beredskapsmuseet och Regionmuseet/Landsantikvarien i Skåne på uppdrag av länsstyrelsen gjort en utredning om försvarslinjen.

Efter att ha gjort en översiktlig genomgång av hela Skånes kust valdes ett antal representativa sträckor ut för en mer grundlig inventering. Vid undersökningen av de olika delsträckorna gjordes en kulturhistorisk bedömning utifrån den geografiska fördelningen, värntyp, strategiskt värde och representativitet. På en av sträckorna, som omfattar linjen mellan Viken och Laröd, har det gjorts en mer detaljerad inventering. Inom denna sträcka är samtliga värn uppförda omkring 1940 bevarade. Dessutom finns det också både äldre och yngre militära anläggningar, vilket ger en mer komplett bild av den svenska försvarshistorien. Försvarsanläggningarna har ett kulturhistoriskt värde då de speglar en viktig del i både andra världskrigets och det kalla krigets historia. Under den senare perioden skedde en modernisering av en del av försvarssystemet och vissa värn försågs med stridsvagnstorn.

Ett av de drygt tusen värnen längs den skånska kusten.

Icke bebyggda kuststräckor

De obebyggda områdena utmed kusten består nästan uteslutande av naturreservat eller områden som på annat sätt skyddats i plan från att bli bebyggda. För att trygga tillgången på platser för bad och friluftsliv vid havet har det upprättats förbud mot bebyggelse inom vissa strandområden. Redan 1953 skyddade på så sätt länsstyrelsen i Malmöhus län flera sträckor, bland annat vid Mölle, Barsebäckshamn, Vikhöj, Lomma och Böste. På flera av dessa platser gäller fortfarande skyddet varför de inte heller blivit bebyggda. De flesta av dessa områden är ganska små, det rör sig om något tiotal till högst ett par hundra meters avsnitt men de utgör nog så viktiga andhål i de annars så hårt exploaterade väst och sydkusten.

Genom att upprätta naturreservat och naturvårdsområden har stora delar av kusten skyddats från att bebyggas. Sålunda är stora områden kring Kulla Gunnarstorp norr om Helsingborg, Kullaberg, Hagestad på sydkusten och hela Ven naturreservat medan Stenshuvud, Äspet vid Åhus och Haväng om Vitemölla utgör exempel på naturvårdsområden. Även skjutfälten som ligger utmed kusten som Kabusa och Ravlunda utgör vidsträckta naturmarker med väldigt lite bebyggelse. Även de kan därmed sägas vara betydelsefulla ur rekreationssynpunkt.

På den hårt exploaterade sydkusten är större delen av kuststräckan mellan Trelleborg och Ystad bebyggd. Äldre fiskelägen som under 1900-talets början inte var särskilt stora har expanderat, först med enstaka fritidshus under 1900-talets mitt och sedan med åretruntbostäder på 1970-talet. Utbyggnaden har medfört att samhällen vuxit samman och nya samhällen som Simremarken och Bingsmarken uppstått. Beddinge läge, Beddinge huk och Nya läget har genom utbyggnaden slagits samman till Beddingestrand.

De få obebyggda luckor som ändå finns utgör viktiga områden som även i fortsättningen bör förbli obebyggda. För upplevelsen av exempelvis Böste, som fortfarande har karaktären av att vara ett homogent fiskeläge bestående av välbevarade låga och enkla fiskarhus i vit puts och svarta papptak, är det viktigt att områdena på båda sidor om samhället inte bebyggs. På samma sätt upplevs även Hörte - som egentligen inte är så mycket mer än en hamn och kvarn - och Svarte vara bättre bevarade än många andra kustsamhällen.

Kustrelaterade byggnadsminnen

De flesta kustrelaterade byggnadsminnen i Skåne består av byggnader som traditionellt sett tillhört de mest omhuldade kulturmiljöerna, alltså sådana som förekommer i hela landskapet. Detta innebär att man längs kusten såväl som i

inlandet finner slott och herresäten, gårdar, möllor, magasin och försvarsanläggningar som är byggnadsminnen. De senare är kanske mer specifika för kusten då dess utsatta läge medfört att borgar med tillhörande försvarsverk uppförts i kuststäderna. Sålunda är Citadellet och Gråen i Landskrona, Malmöhus i Malmö och Kärnan i Helsingborg byggnadsminnen. Även andra byggnader som ingått i försvaret har blivit byggnadsminnen, däribland Kommendanthuset i Malmö och Gamla Kasern i Landskrona.

Längs kusten återfinns fyra byggnadsminnesförklarade slott, Krapperup, Alnarp, Ruuthsbo och Bjersjöholms gamla slott. I ytterligare ett fall, Dybäck, är fråga om byggnadsminnesförklaring väckt. Kulla Gunnarstorps slott har nyligen avslagits som byggnadsminne. Även om slottens belägenhet utmed kusten inte är avhängig av just läget utgör de kulturhistoriska värden i kustmiljön. På liknande sätt kan man säga att andra byggnadsminnesförklarade anläggningar som exempelvis gårdarna Tjörnedalagården utanför Simrishamn, Nämndemansgården på Ven samt Himmelstorpsgården på Kullaberg utgör kulturhistoriska värden vid kusten.

Frihamnsmagasinet M1 i Malmö.

I städernas industrihamnar inskränks byggnadsminnena nästan uteslutande till stationshus. Sålunda är stationerna i Landskrona, Malmö, Trelleborg och Ystad statliga byggnadsminnen. Byggnadsminnena gäller endast själva stationshusen

och inte några andra byggnader, fastän i synnerhet städernas stationsmiljöer består av så många fler anläggningar. I Ystad har frågan väckts om byggnadsminnesförklaring även av andra kulturhistorisk värdefulla hamnbyggnader, nämligen tullhuset och magasinet. Båda ärendena har dock blivit avslagna. Likaså har det i Malmö väckts fråga angående Kockumskranen och Magasin nr 1 i Frihamnen. Förutom Malmö Centralstation är det endast Posthuset ritat av Ferdinand Boberg i hela Malmö hamn som är byggnadsminnesförklarat.

I kategorin sommarvillor finns det två byggnadsminnen, Villa Italienborg i Mölle och Villa Sommarlek utanför Båstad. Villorna speglar två helt skilda tidsepoker samtidigt som de båda är unika i sitt utförande. Den senare villan är uppförd under senare delen av 1930-talet och den andra omkring 1910. Fritidshusen speglar i ännu högre grad svenskarnas förbättrade möjligheter till ledighet och rekreation varför det vore önskvärt att även sommarstugor från 1900-talets senare del uppmärksammas.

Förutom sommarstugor finns det både i äldre badorter och yngre fritidshusområden miljöer som är värda att skydda och som inte återfinns bland byggnadsminnena. Idag finns det bara en typ av byggnader förutom de ovan nämnda sommarvillorna som varit aktuella för byggnadsminnesutredningar och det är badhus. Det som förklarats som byggnadsminne i kustzonen är Ribersborgs Kallbadhus i Malmö. Vad gäller andra badhus har frågan om byggnadsminnesförklaring väckts för Pålsjöbaden i Helsingborg och Varmbadhuset i Torekovs. Det förra har blivit avslaget medan det senare fallet ännu inte blivit avgjort.

Vad gäller fiske- och sjöfartsrelaterade byggnader är det fyrar och skepparegårdar som blivit byggnadsminnesförklarade. I den senare kategorin finns tre objekt, en på vardera sida av Skåne, Paul Jönska gården i Viken, Andreas Lundbergagården i Falsterbo och Cedergrenska gården i Åhus. I kuststäder och de större fiskelägena återfinns också handels- och köpmansgårdar vars etablerande varit avhängigt av sjöfarten. En betydligt större del av dessa har blivit byggnadsminnesförklarade. Det gäller Henckelska gården och Gamlegård i Helsingborg, Flensburgska gården, Hedmanska gården och Jörgen Kocks hus i Malmö, Fischerska gården (köpmansgård) i Simrishamn, Brahehuset, Hans Raffns gård, Per Hälsas gård samt Pilgrändshuset i Ystad.

Fyra av Skånes fyrar är byggnadsminnen - Kasunfyren i Trelleborg, Sandhammarens fyr, Ystads övre fyr samt Falsterbo fyr. En av Skånes kanske mest kända fyrar, nämligen den på Kullahalvön, är inte förklarad som

byggnadsminne. Den nuvarande fyrbyggnaden uppfördes omkring år 1900 men fyrplatsen går tillbaka till 1500-talet.

De flesta av de skånska fiskelägena har blivit uppmärksammade på många olika sätt, bland annat genom kulturmiljöprogram, och är i många fall mycket välbesökta turistattraktioner. Fiskarhusen bebos idag sällan av fiskare och används i många fall för sommarboende. Det finns inget fiskarhus som är byggnadsminne och det är inte några som varit aktuella för fråga väckt. Det finns inte heller någon annan anläggning men anknytning till fisket, exempelvis fiskebod, ålabod, båtvarv eller hamnanläggning som är byggnadsminnesförklarat.

För att säkerställa kustens kulturvärden bör länsstyrelsen prioritera de objekt där frågan väckts och se över de byggnadskategorier som saknas. Det gäller framförallt de objekt som ligger i miljöer med hög förändringstakt dvs. äldre industribyggnader och magasin.

Fråga väckt om byggnadsminnesförklaring

Slott: Dybäck

Badhus: Torekovs varmbadhus

Hamnmiljö: Magasin M1

Typisk kustbebyggelse som inte är byggnadsminnesförklarad:

Kullens fyr

Fritidshus från efterkrigstiden

Fiskarhus

Strandservering/restaurang

Hotell/pensionat

Industribyggnader i hamnmiljö

Ålabod

Sommarkoloni

Varv

Del 2. Kulturvärdenas tillstånd, hantering, skydd samt förslag till åtgärder.

Fiskelägenas bebyggelse

Karaktär

I de flesta fiskelägen finns äldre låga fiskarhus med fasader av panel, ljus puts, gult eller rött tegel. Då en del av befolkningen i några fiskelägen bestod av bönder karakteriseras dessa fiskelägen också av gårdsbebyggelse och ett oregelbundet gatunät. Där det enbart funnits fiskare har placeringen av husen följt ett mer regelbundet mönster med kustparallella gator och tvärgränder. I sjöfartsorterna återfinns också bland de äldre fiskarhusen mer påkostade hus i form av skepparhus. Vid 1800-talets slut upplevde många fiskelägen en blomstring i och med skeppsfarten men också genom att de blev populära sommarorter vilket fick till följd att sommarvillor, pensionat, hotell, badhytter och dansbanor uppfördes. Nästa expansion kom omkring 1930-talet då egna hem tillkom längs utfartsvägarna. Under efterkrigstid har fritidshusbebyggelse och åretruntboende i form av radhus och småhus ökat särskilt gäller detta på väst- och sydkusten.

Tillstånd

Exploateringsstrycket är högt längs hela kusten, men främst på väst- och sydsidan. Detta tar sig i uttryck inte bara genom att det nyuppförs många bostäder utan också genom att äldre fiskarhus i allt större utsträckning används som permanentboende. Med anpassningen till permanentboende följer ombyggnader av den äldre bebyggelsen. Förändringarna är inte alltid anpassade efter den befintliga bebyggelsen vad gäller proportioner, takvinklar, fönster, material och färg.

Den äldre bebyggelsen påverkas också av att tomternas utformning förändras. Äldre trädgårdar och växtmaterial ersätts med hårdgjorda ytor och tomtavgränsningar i form av låga genomsiktliga staket eller häckar ersätts med höga murar. Den ålderdomliga miljön påverkas också av de förändringar som sker i gatumiljön med asfaltering, avskiljande av trottoarer, skyltning och andra stadsmässiga arrangemang av belysning och dylikt.

På ostkusten används fiskarhusen fortfarande i stor utsträckning för fritidsboende. Under senare år har trycket på dessa fiskelägen dock ökat vilket fått till följd att det även här uppförts förhållandevis många nya hus. Dessa fiskelägen är förhållandevis små varför ett tiotal nya hus som byggs på bara några år kan sägas vara en markant ökning.

Hantering

Av Skånes 15 kustkommuner har 6 (Malmö, Landskrona, Helsingborg, Höganäs, Kristianstad och Ängelholm) egen antikvarisk kompetens. Av Skånes knappt 70 fiskelägen ligger hälften i dessa kommuner. I övriga kommuner ligger således 35 fiskelägen och här anlitas antikvarisk expertis mer eller mindre regelbundet. Av de ca 70 skånska fiskelägena är det 26 som ligger inom riksintresseområden för kultur och 16 av dessa ligger i kommuner med egen antikvarisk kompetens.

Skydd

I 33 av samtliga fiskelägen har det gjorts inventeringar eller bevarandeprogram. I drygt hälften av dessa (18) är bevarandeprogrammet antaget av kommunfullmäktige.

I fiskelägena finns endast tre byggnadsminnen – sommarvillan Villa Italienborg i Mölle samt skeppargårdarna Paul Jönska gården i Viken och Andreas Lundbergagården i Falsterbo. Det kustnära lantbruket är representerat genom byggnadsminnena Tjörnedalagården utanför Simrishamn, Himmelstorp på Kullaberg och Nämndemansgården på Ven.

Åtgärder

- Böste och Borstahusen bör utgöra riksintresseområden för kultur.
- Tosteberga är det enda läget som fortfarande har karaktären av fiskeläger och bör därför antingen utgöra riksintresseområde och/eller kulturreservat.
- Samtliga riksintressen bör säkerställas i kommunal plan.
- Fiskelägen inom riksintresseområden som saknar skydd bör ges sådant i detaljplan eller områdesbestämmelser.
- I samtliga fiskelägen skall de kulturhistoriska värdena behandlas i enlighet med PBL, 3 kap. §§10-13.
- Varken fiske- eller båtbyggerinäringen är representerat som byggnadsminne varför något fiskarhus och båtvarv bör byggnadsminnesförklaras.
- Samtliga kommuner bör ha egen antikvarisk kompetens.

Fiskelägenas hamnanläggningar

Karaktär

Av de knappt 70 fiskelägena har mer än 40 någon form av hamnanläggning med plats för små fiske- eller fritidsbåtar. De som inte räknas ha någon hamn har antingen enbart kåsar eller naturlig strand. I omkring 30 hamnar återfinns äldre konstruktioner som byggts under slutet av 1800-talet eller under 1900-talets första decennier och som sedan kompletterats med asfalterade hamnplatser, pelarkajer eller pågjutningar i betong. En enhetlig miljö med ovan vatten synliga konstruktioner från samma tidsperiod eller skick återfinns endast i enstaka fall. I

exempelvis Vitemölla är hela nuvarande hamnen från 1896 och i Branteviks norra hamn är stenkaren bevarade. I några av de äldre hamnarna, Råå, Viken och Skillinge, har man anlagt stora marinor för fritidsbåtar, men de ligger ofta utanför eller bredvid den äldre hamnen.

Tillstånd

En stor del av fiskehamnarna, speciellt de som inte anses vara kommersiellt gångbara, står och förfaller. Äldre hamnkonstruktioner som stenkar och pirar med överbyggnad av kvaderhuggen granit lagas genom pågjutningar av betong eller asfalt. Utbyggnaden och upprustningen av hamnarna medför också att naturmark och strandskoningar försvinner. Även kåsar och äldre utrustning, till exempel vinschar, som inte längre används förfaller.

Hantering

Hamnarna ägs och drivs antingen av kommunen eller hamnlaget på respektive fiskeläge. De kulturhistoriska värdena hanteras dock sällan. Enda gången hamnanläggningar hanterats av kulturmiljövården är i Simrishamns kommun där Regionmuseet/Landsantikvarien i Skåne år 2001 gjorde en utredning av de kulturhistoriska värdena i fem av kommunens hamnar.

Skydd

Endast en hamn av de knappt 70 fiskelägena har något skydd enligt PBL. Det fall som åsyftas är Vitemölla där kåsarna innanför pirarmarna q-märkts. I detaljplanen är även hamnplanen skyddad så till vida att marken skall vara gräsbevuxen och endast användas för bilparkering och båtupplag för båtar på max 6 meter.

Åtgärder

- Genom att kåsar ses som fornlämningar kan de vårdas med medel för forn- och landskapsvård.
- Hela kusten bör inventeras på kåsar.
- Kåsarna bör vårdas med avseende på det kulturhistoriska värdet.
- Äldre båtupplägnings- och garnhängesplatser bör bevaras och ej bebyggas. (Se vidare under Fiske.)
- Fiskförsäljning och småskaligt fiske i fiskelägena bör gynnas. (Se vidare under Fiske.)
- Lagning av ovan vatten synliga hamnkonstruktioner bör ske med traditionella material och metoder, till exempel bör kvaderhuggen granit inte övergjutas med betong.
- Värdefulla detaljer i hamnmiljön så som sliprar, pollare, vinschar, handspel, mistlurar och dylikt, bör bevaras.

Fiskelägenas hamnbebyggelse

Karaktär

Fiskebodarna är inte planlagda utan fritt uppställda efter gemensam överenskommelse. Största delen av bodarna består av enkla träkonstruktioner med sadel- eller pulpettak. Fasaderna är klädda med panel och taken lagda med papp.

I många av fiskelägena finns det förutom fiskebodarna även äldre båtvarv, båtklubbar, hamnlokaler, tullhus, lotsstationer, serveringar och andra verksamhetsbyggnader.

Tillstånd

I många fiskelägen har bodarna flyttats eller arrangerats i raka rader till förmån för större hamnplaner eller platser för stora fritidsbåtar. Det finns en tendens att uppföra nya bodar. De nyuppförda bodarna är nästan uteslutande rödmålade med vita knutar och planmässigt uppställda.

I många av fiskelägena har det tillkommit sjöfartsmuseer och uteserveringar. Sjöfartsmuseerna inhyses oftast i äldre befintliga lokaler. Restauranger byggs som permanenta byggnader och är sålunda mer eller mindre anpassade efter den befintliga bebyggelsen. För att öka möjligheterna för avkastning ges bidrag för utbyggnad eller nyuppförande av byggnader för fiskförsäljning. Stödet har gått till nybyggen av fiskrökerier så som i Borstahusen, Skanör och Lomma men i huvudsak har finansieringen gällt tillbyggnader som i Mölle, Landskrona, Lomma, Malmö, Kåseberga, Skillinge, Kivik och Simrishamn. Förändringen av fiskelägena innebär inte bara att äldre bebyggelse förändras och att ny tillkommer utan även att hamnplanens utformning förändras. För att underlätta för besökare och fritidsbåtagare krävs stora ytor för uppställning av båtar och parkeringar. Vidare förändras hamnmiljön genom att gator asfalteras, trottoarer anläggs samt skyltar och belysning tillkommer. Med turismanpassningen tenderar de gamla fiske- och sjöfartssamhällena att få en museal karaktär.

I de fiskelägen som under slutet av 1800-talet blomstrade som sjöfartsorter har det oftast också funnits ett båtvarv. Idag finns det bara tre kvar, i Åhus, Råå och Borstahusen, resten har rivits eller förvanskats. I Råå har det funnits två varv, varav ett fortfarande är i bruk.

Hantering

Hamnar och fiskebodarna ägs och drivs antingen av kommunen eller hamnlaget på respektive fiskeläge. Hamnbebyggelse ingår endast undantagsvis i inventeringar och bevarandeprogram.

Skydd

Det finns inte några exempel på där fiskebodarna och andra verksamhetslokaler i hamnmiljö är skyddade i plan.

Åtgärder

- Områden för bodar bör avsättas i plan. Exempel på där det i planen upplåtits plats för bodar är i Ålabodarna och Limhamn. Ett annat exempel utgör Ystad där man flyttat fritidsfisket till stranden nedanför reningsverket.
- Lokala föreningar och hamnlag bör även i fortsättningen ha hand om bodarna.
- Inventering av fiskebodar och andra hamnbyggnader.
- Kommunerna och hamnlagerna bör informeras om hamnarnas kulturhistoriska värden.
- Ett av de tre kvarvarande båtvarven bör byggnadsminnesförklaras.

Stads- och industrihamnarnas bebyggelse

Karaktär

Då stads- och industrihamnarnas utformning är avhängig av transportmedlen har det i hamnområdena ständigt skett en förändring genom utfyllning, muddring och spårdragningar. Förutom industrier och färjelägen finns det i de flesta industrihamnar även plats för fiske. I samtliga av Skånes nio industrihamnar återfinns äldre karaktärsbyggnader och fabriksmiljöer uppförda i rött tegel med mönsterdekor. I denna kategori ingår järnvägsbyggnader, tullhus och magasin. Andra typiska hamnbyggnader är spannmålssilos, oljecisterner och större hallar. Även efterkrigstidens industriebebyggelse visar på stora kvalitéer genom att de ansluter till den äldre tegelarkitekturen och har detaljer i påkostade material som koppar och marmor. Andra inslag som sätter prägel på industrihamnarna är järnvägsspår och kranar.

Tillstånd

I de större orterna har det under det senaste decenniet skett en strukturomvandling av en del hamnar. Äldre industri- och verksamhetslokaler rivs för att ersättas med färjelägen, bostäder och rekreationsområden. Fiskebåtshamnar har trängts undan till förmån för fritidsbåtar. I dagsläget har de största förändringarna skett i Västra hamnen i Malmö, Ön i Limhamn samt Norra hamnen i Helsingborg. I både Limhamn och Helsingborg finns det planer på att exploatera andra industriområden. En förändring av äldre industrihamnar sker dock även på andra håll i Skåne. Ett exempel är Lomma där i stort sett hela industriområdet tagits bort för att bygga ett bostadsområde. Vidare sker en ständig förändring i Trelleborgs expansiva hamn.

Hantering

Inventering av de kulturhistoriska värdena är gjorda för stora delar av hamnen i Malmö, Landskrona hamn och Norra hamnen i Helsingborg. Hamnarna i Malmö och Helsingborg ingår i riksintresseområden för kultur. Formuleringarna från 1997 gör i båda fallen gällande att det inte bara är de äldsta försvarsanläggningarna utan även 1900-talets expansiva period som ingår i riksintressena. I stället för att säkerställa områdena har man under de senaste åren rivit större delen av hamnbebyggelsen i Helsingborgs norra hamn och delar av den i Malmös västra hamn.

Även i Ystad är motiveringen för riksintresset grundat på stadens betydelse som sjöfarts- och järnvägsstad. Trots detta har lokstallar rivits och den nya färjeterminalen kan inte sägas vara anpassad till hamnmiljön.

Av Skånes nio kuststäder utgör åtta riksintresseområden. Det är dock endast fyra av städerna, Malmö, Helsingborg, Simrishamn och Ystad, där hamnen eller sjöfarten och fiskets betydelse är medtaget som motivering för riksintresset.

För närvarande finns ett objekt, Frihamnsmagasinet M1 i Malmö, för vilken fråga om byggnadsminnesförklaring väckts.

I Malmö, Landskrona, Helsingborg, Höganäs, Kristianstad och Ängelholm finns egen antikvarisk kompetens. I övriga kommuner anlitas antikvarisk expertis mer eller mindre regelbundet.

Skydd

Kommunala planer innehåller nästan aldrig skydd för kulturvärden i industrihamnar.

Stationshusen i Malmö, Landskrona, Trelleborg och Ystad är byggnadsminnen. Posthuset i Malmö är byggnadsminne.

Åtgärder

- Inventering av hamnområden för att öka kunskapen om hamnarnas utveckling.
- Skydd i detaljplan av äldre hamnbyggnader och industrilokaler.
- Riksintressebeskrivningarna bör ses över.
- En byggnadsminnesförklaring av Frihamnsmagasinet M1 i Malmö bör genomdrivas.
- Åhus hamn bör ingå i riksintresseområdet Åhus.

Fritidshusbebyggelse

Karaktär

De äldsta sommarbostäderna längs kusten tillkom i tallplanteringar belägna i utkanten av en större ort, som Sandskogen i Ystad, Ängelholms havsbad eller Tället i Åhus. De stora trävillorna från slutet av 1800-talet kompletterades under

hela 1900-talet med sportstugor och sommarkolonier. En av förutsättningarna för sportstugebyggandet var införandet av lagen om semester som kom under på 1930-talet. Under senare decennier har det på många håll skett en ökad permanentning samtidigt som äldre fritidshus antingen rivs eller byggs om för att anpassas efter åretruntboende. Den äldre bebyggelsen har kompletterats på befintliga luckor med nyuppförda hus som i första hand är helårsbostäder.

Kustrelaterade rekreationsanläggningar återfinns oftast i anslutning till fritidshusområden eller campingplatser. Sportanläggningar som skjutbanor, tennisbanor och kallbadhus återfinns oftast i de äldre fritidshusområdena medan minigolf och utomhusbad tillkommit i de senare anlagda områdena. Ofta finns det ett litet centrum med exempelvis minigolf, restaurang, kaffeservering, kiosk, hotell och stuguthyrning inne i fritidshus- eller campingområdet.

Tillstånd

Många fritidshusområden, speciellt de som växt upp kring äldre fiskelägen, har eller håller på att förändras genom ombyggnader eller komplettering av bebyggelse. Det är inte bara husens utseende som påverkas utan även den omgivande miljön genom att naturmark och enkla tomtavgränsningar försvinner till förmån för tillbyggnader och hårdgjorda ytor.

Bland de fritidshusområden som fortfarande har kvar sin karaktär med välbevarad stugbebyggelse och naturmark återfinns Sandskogen, Löderup och Tället i Åhus.

För att öka turismen sker en komplettering av uthyrningslokaler vid hotell eller värdshus i form av uppförande av stugor.

Hantering

Inventeringar och bevarandeprogram är sällsynta för fritidshusområdena, trots att många av dem har välbevarad bebyggelse från 1800-talets slut och 1900-talets början. Ystads Sandskog där de äldsta sommarvillorna har inventerats utgör emellertid ett undantag.

Bland rekreationsanläggningarna har hitintills endast badhus uppmärksamrats. Ett fåtal rekreationsanläggningar ligger inom riksintresseområden för natur eller kultur. Motiveringarna för riksintressena är dock grundade på andra kulturhistoriska värden än de som har att göra med rekreation.

Skydd

Få fritidshus och inga rekreationsanläggningar är skyddade i plan. Sandskogen i Ystad utgör ett av få exempel där både husen och trädplanteringen tillvaratas i planen genom q-märkning, begränsning av byggytan och fridlysning av träd. Vad gäller rekreationsanläggningar har man i exempelvis Ljunghusen reglerat nyuppförandet av badhytter i planen.

Det finns tre byggnadsminnen i denna kategori i Skåne - Villa Italienborg i Mölle från 1910, Riberborgs kallbadhus i Malmö och Villa Sommarlek utanför Båstad.

Åtgärder

- Inventering av fritidshusområden med tillhörande rekreationsanläggningar.
- Skydd i plan av hela fritidshusområden, inklusive yngre väl anpassade fritidshus, rekreationsanläggningar, trädplanteringar, grusvägar, gångar och andra miljöskapande inslag.
- Begränsning i kommunal plan av fritidsområden vad gäller byggyta, material och tomtutformning.
- I samtliga fritidshusområden skall de kulturhistoriska värdena behandlas i enlighet med PBL, 3 kap. §§10-13.
- Granhyddans nöjespark i Beddingestrand har sådana kulturhistoriska värden att den bör skyddas i kommunal plan.
- Helsingborgs campingklubb har sådana kulturhistoriska värden att området bör utredas som kulturresevat.
- Sommarkolonin i Löderup bör utredas inför eventuell byggnadsminnesförklaring.

Skånes försvarslinje

Karaktär

Försvarsanläggningarna längs Skånes kust består av drygt tusen försvarsvärn som uppfördes i början av andra världskriget. Kusten karakteriseras också av de skansar som uppfördes under 1700-talets början.

Tillstånd

En stor del av försvarsvärnen från andra världskriget är hotade av ovarsam plombering och i vissa fall rivning eftersom de inte längre används. En del av värnen, främst i städerna, har redan rivits och andra har förstörts genom plombering.

1700-talsskansarna är däremot skyddade och ingår i länets fornvårdsprogram.

Hantering

En utredning av försvarsvärnen längs hela Skånes kust är gjord och vissa mer representativa och välbevarade sträckor har tagits fram på beställning av Länsstyrelsen i Skåne län.

Hittills är det endast 1700-talsskansarna som hanterats av kulturmiljövården.

Skydd

Det är endast skansarna som är skyddade och vårdas då de ingår i länets fornvårdsprogram.

Åtgärder

- Skydd, vård och skyltning av försvarsvärnen på vissa representativa och välbevarade sträckor.

Fisket

Karaktär

Den största delen av det skånska fisket bedrivs småskaligt, det vill säga med små båtar som understiger 12 meter. Fritids- och yrkesfiske bedrivs i så gott som alla hamnar, även i de små. I de flesta fiskehamnar återfinns oftast enbart ett fåtal yrkes- eller deltidsfiskare. Limhamn och framförallt Simrishamns hamn tillhör de största fiskehamnarna.

Tillstånd

Under 1990-talet har antalet fiskare, fiskeföretag kraftigt decimerats. Dioxinhalten och utfiskningen av torsk hotar fiskerinäringens framtid. Det småskaliga fisket hotas också av fiskepolitiken som inneburit att prisstödet på fisk tagits bort och att skrotningsbidrag ges för äldre båtar. Denna politik har lett till att västkustföretag köpt upp äldre mindre båtar i Skåne för att skrota dessa och på så sätt öka det egna tonnaget. Därigenom sker en modernisering av båtbeståndet på bekostnad av de äldre träbåtarna.

För att förbättra service- och avkastningsmöjligheterna i hamnarna ges stöd från FFU, Fiskeriverket och Länsstyrelsen. Stödet har bland annat lett till utbyggnad och nybyggnad av fiskförsäljnings- och restauranglokaler. Sålunda har det exempelvis byggts nya lokaler för rökeri och restaurang i Skanör. Som tidigare nämnts finns det en ökad tendens att satsa på restaurangverksamhet i hamnarna.

Hantering

Med bakgrund av att fiskeföretag minskat i Skåne och Blekinge har Länsstyrelserna i respektive län utfört en studie över fiskerinäringens nuvarande situation. Statligt och EU-finansierat stöd ges för skrotning av fartyg samt förbättring av säkerhet och service.

Skydd av fisket utfärdas av Fiskeriverket genom riksintresseområden för yrkesfiske.

Skydd

Fisket är inte skyddat såtillvida att den viktigaste förutsättningen för fisket, nämligen fiskarna och fisken inte är inte är skyddade. Om utövningen försvinner innebär det stora konsekvenser även för kulturarvet. Så länge fisket hålls levande brukas även båtar, hamnar, garnhängen, redskap, bodar och andra hamnlokaler. Då många hamnar inte anses vara kommersiellt gångbara, det vill säga att de inte rymmer dagens stora fritidsbåtar, finns inte medel att finansiera hamnarnas underhåll.

Åtgärder

- För att ett levande och småskaligt fiske ska bedrivas krävs att fiskepolitiken gynnar de små fiskeföretagen.
- För hamnarnas och fiskelägenas fortlevnad krävs att hamnarna även i fortsättningen används. Likaså ska båtar, bodar, hamnlokaler, båtuppläggnings- och torkplatser bevaras och brukas.
- Det EU-finansierade strukturstödet bör även ges för muddring och underhåll av hamnanläggningar.
- För att fiskets kulturhistoriska värdena inte ska gå förlorade måste kulturvärdena finnas som en aspekt i EU-stöden.
- Fiskförsäljning, beredning och serviceutbyggnaden bör även i fortsättningen stödjas.
- Bidraget till förstörelse av fiskebåtar i trä måste ändras. Det nuvarande systemet innebär både att det småskaliga fisket missgynnas och att hantverkarskunnandet riskerar att försvinna med allt färre båtar, träbåtsvarv samt hantverkare.

Ålfisket

Karaktär

Ålfisket karakteriseras dels av de ensamliggande ålabodarna som uppfördes vid varje åladrätt och dels av ett småskaligt fiske med fasta ålbottengarn.

Tillstånd

De flesta ålfiskare fiskar på flera drätter men har bara användning för en ålabod. Många ålabodar används därför mera som fritidshus.

Hantering

Ålfiske och sjöfartshistoria längs ostkusten har inventerats, delvis med stöd från läns museet i före detta Kristianstad län.

Ålfisket förknippas med den skånska identiteten varför det ur turismsynpunkt satsats på ålkusten genom anläggande av slingor och arrangemang av ålagillen.

Skydd

I Kristianstad kommun har det gjorts områdesbestämmelser för hela ålkusten vilket inbegriper samtliga ålabodar i kommunen. Tillvägagångssättet kan sägas vara unikt för Skåne eftersom det inte finns något skydd för varken åladrätter eller ålabodar längs övriga kusten.

Det finns inte någon ålabod som är byggnadsminne.

Åtgärder

- Tosteberga är enda läget som fortfarande har karaktären av fiskeläger och bör därför antingen utgöra riksintresseområde och/eller kulturresevat.
- Samtliga ålabodar bör skyddas i plan så att karaktären bibehålls. En ombyggnad till fritidshus ska inte innebära att ålabodarnas karaktär går förlorad. Den största delen av ålabodar är uppförda inom strandskyddsområde vilket innebär att så länge fiskeverksamhet bedrivs är bebyggelse tillåten. Lagen stödjer sålunda egentligen inte att ålabodarna används för annat än fiske vilket kan hindra ett bevarande.
- Beståndet på ål bör tillgodoses genom fiskebestämmelser.
- Fastighetsindelningen på drätterna bör bibehållas. På så sätt synliggörs hur många drätter som funnits och hur utbrett ålfisket var.

Övriga kustrelaterade kulturvärden

Karaktär

Kustlandskapet mellan kustsamhällena karakteriseras av godsmiljöer, öppet åkerlandskap, spridd jordbruksbebyggelse, försvarsanläggningar och naturvårdsområden.

Tillstånd

Det äldre jordbrukslandskapet som karakteriserar stora delar av kuststräckorna har och håller på att förändras. Betesmarker och fruktodlingar hävdas inte längre och tenderar att antingen växa igen eller bebyggas. Äldre gårdar förändras eller upphör att användas. Allt mer mark längs kusten tas i anspråk för ny bebyggelse. Ny bebyggelse uppförs oftast i anslutning till befintliga kustsamhällen varmed samhällena riskerar att växa samman. Längs sydkusten, mellan Trelleborg och Ystad, har stora delar av kustsamhällena byggts ut av fritids- och permanentbebyggelse.

Godsmiljöerna och naturmiljöerna är inte lika hotade då de oftast brukas och vårdas. För både gods- och naturmiljöer finns ett allmänt medvetande om dess kulturhistoriska värden. Dessutom ges stöd för underhåll och brukande av dessa miljöer.

Hantering

Av de kustnära godsen ligger i princip samtliga inom riksintresseområden för kultur. Det gäller Alnarp, Kulla Gunnarstorp, Kristinelund, Krapperup, Barsebäck, Borgeby, Dybäck, Charlottenlund, Bjersjöholm, Marsvinsholm och Ruutsbo. I princip samtliga godsmiljöer är uppmärksammade redan i Kulturminnesvårdsprogrammet för Skåne från 1984.

Skydd

Fyra av de kustnära godsen och borgarna - Alnarp, Krapperup, Borgeby och gamla Bjersjöholm - är byggnadsminnen.

Åtgärder

- Naturvårds- och naturreservatsområdena bör ses över vad gäller kulturvärdena i skötselplanerna.
- Betesmarker, fruktodlingar, alléer och stengården utgör viktiga delar i ett småskaligt jordbrukslandskap och bör även i fortsättningen hävdas och ges stöd.
- Ny bebyggelse måste noga anpassas till befintliga kulturvärden.

Litteratur och källor

Ansén, H., Dubbelt så många fritidshus på 30 år, ur *Välfärdsbulletinen nr 4 1998*.

Edlund, G., *Malmö hamndirektion 1775 17/7 1925. Till minnet av 150-årsdagen för hamndirektionens tillkomst*, Malmö 1925.

Eskeröd, A., *Skånes kust*, Stockholm 1960.

Dufberg, L. & Ekström, H., *Från Skanör till Ljunghusen. En kavalkad i ord och bild 1870-1920*. 1977.

Gustafson, R., *Malmöbild. Kvartseklet före Baltiskan*, Malmö 1981.

Gustavsson, K. & Jönsson, L-E. (red.), *Minnen från framtiden. H55 1955-1995*, Helsingborg 1995.

Hamnarna klarar brokonkurrensen, artikel i *Skånska Dagbladet*, 2002-03-22.

Holte, S. & Olsson, K. (red.), *Löderups strandbad 100 år*, Löderup 2000.

Högberg, L., *Skånelinjen. Ett bevarandeprojekt kring Per Albin-linjen i Skåne*, 2001.

Kronvall, I., Sandskogen och dess bebyggelse, ur *Ystadiania 1996*.

Kullahalvön – odlings- och bebyggelsehistoria. En översikt av bygdens historia. Kulturmiljöplan för Höganäs kommun, del 2, Höganäs kommun, Stadsbyggnadskontoret och kulturförvaltningen i samarbete med Landsantikvarien i Malmöhus län, Höganäs 1994.

Landshövding vill stoppa regler för dioxin i fisk, artikel i *Sydsvenska Dagbladet* 2001-10-31.

Länsstyrelsen i Malmöhus län, *Fiskehamnar i Malmöhus län*, Malmö 1995.

Länsstyrelsen i Malmöhus län, *Yrkesfisket. En inventering av yrkesfisket – fiskare, fångster och fiskehamnar i Malmöhus län*, Malmö.

Rollof, Y., *Ålabodar. Sjöfartshistoria och ålafiske från Tosteberga till Kåseberga*, Kristianstad 1884.

Bilaga:

Skånes hamnar listade efter olika typer.

Fiskelägen med naturlig strand eller enkla kåsar och stenkar:

Skäret, Gråläge, Hittarp, Pålsjö, Sibbarp, Fredshög, Beddinge, Böste, Svarte, Tobisvik, Sandhammaren, Mossbystrand, Skarviken, Nybrostrand, Örnahusen, Brantevik norra, Gislövshammar, Mälarhusen, Borrby, Örnahusen, Knäbäck, Maglehem, Furuboda, Landöns gamla hamn

Fiskelägen med större hamnkonstruktioner från 1930-tal eller tidigare:

Kattvik, Torekov, Rammsjöstrand, Lervik, Skälderviken, Sjöma hamn, Rekekroken, Svanshall, Bökebäck, Arild, Mölle, Lerhamn, Nyhamnsläge, Lerberget, Viken, Fortuna, Ålabodarna, Sundvik, Borstahusen, Barsebäck, Vikhög, Lomma, Limhamn, Klagshamn, Skanör, Skåre, Gislöv, Smygehamn, Abbekås, Kåseberga, Brantevik södra, Baskemölla, Vik, Kivik, Vitemölla

Fiskelägen med yngre hamnkonstruktioner från 1940-tal och senare:

Vejbystrand, Magnarp, Jonstorp, Domsten, Hörte, Tosteberga,

Fiskelägen med stora marinor för fritidsbåtar:

Torekov, Viken, Barsebäckshamn, Råå och Skillinge

Stads- och Industrihamnar:

Båstad, Höganäs, Helsingborg, Landskrona, Malmö, Limhamn, Trelleborg, Ystad, Simrishamn och Åhus.

Kustens karaktärsdrag kan enkelt uttryckas som det som gör att ”det ser ut som Skåne”. Det är dessa karaktärsdrag som måste bevaras, brukas och utvecklas med kontinuitet om vi skall känna igen oss. Karaktärsdrag kan vara både faktiska och upplevda, och skillnaden dem emellan kan vara stor. Exempelvis uppfattas Ystad som en korsvirkesstad trots att det faktiska antalet korsvirkeshus är i klar minoritet i bebyggelsemassan.

Den skånska kustens kulturlandskap karakteriseras bl.a. av fiskelägen, rekreationsanläggningar och fritidshusområden men också av försvarsanläggningar från olika tider och stads- och industrihamnar. Rapporten utgår från en helhetssyn på kustlandskapet och konkreta förslag ges på hur man kan nå miljömålet att kustens kulturarv ska bevaras och brukas.